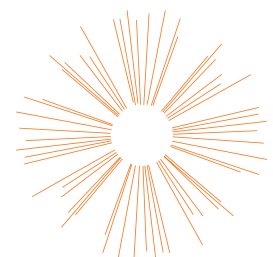

Förortens utemiljöer

Teorier, metoder och analyser för gestaltning av friytestruktur i gles förortsbebyggelse.
Exempel på arbetsmetoder för grönområdesanalyser och utvecklingsförslag för friytorna i Runby,
Upplands Väsby.

Emelie Brunge, juli 2006
Examensarbete i ämnet landskapsplanering, 20 poäng
Institutionen för Stad och Land Ultuna, SLU

FÖRORTENS UTEMILJÖER

Teorier, metoder och analyser för gestaltning av friytstruktur i gles förortsbebyggelse.

Exempel på arbetsmetoder för grönområdesanalyser och utvecklingsförslag för friytorna i Runby, Upplands Väsby.

English title: THE OUTDOOR SPACES OF THE SUBURB

Theories, Methods and Analysis for Designing Green infrastructure in low density suburban areas. Examples of methods for green area analysis and development proposals for the outdoor spaces in Runby, Upplands Väsby.

Emelie Brunge, juli 2006

Examensarbete i ämnet landskapsplanering, 20 poäng

Institutionen för Stad och Land Ultuna, SLU

Handledare: Ulla Berglund, universitetslektor i landskapsplanering, Institutionen för Stad och Land Ultuna, SLU

Extern handledare: Maria Engström, planarkitekt, Stadsarkitektkontoret, Upplands Väsby kommun, Nils Odén, Stadsträdgårdsmästare, Teknik och Service, Upplands Väsby kommun

Examinator: Kerstin Nordin, universitetsadjunkt och studierektor, Institutionen för Stad och Land Ultuna, SLU

Extern examinator: Gunilla Åkerman, landskapsarkitekt LAR/MSA, Stadsbyggnadskontoret, Västerås stad

förortens utemiljöer

Teorier, metoder och analyser för gestaltning av friytstruktur i gles förortsbebyggelse.
Exempel på arbetsmetoder för grönområdesanalyser och utvecklingsförslag för friytorna i
Runby, Upplands Väsby.

Emelie Brunge, juli 2006
Examensarbete i ämnet landskapsplanering, 20 poäng
Institutionen för Stad och Land Ultuna, SLU

förord

Detta är mitt 20 poängs examensarbete som avslutar min utbildning till landskapsarkitekt. Examensarbetet har utförts vid institutionen för Stad och Land Ultuna.

Jag skulle vilja tacka Maria Engström och Nils Odén på Upplands Väsby kommun för allt stöd och bollande med ideér som hjälpt mig komma framåt i mitt arbete. Även tack till Ulla Ekengren som försett mig med grundkartor och flygbilder. Jag vill också tacka min handledare Ulla Berglund och min examinator Kerstin Nordin för hjälp, synpunkter och inspiration. Samt ett stort tack till Jan Adolph, Johanna Brunge och Sean Grant för hjälp med konstruktiv kritik, uppmuntran och inte att glömma, all korrekturläsning.

innehåll

SAMMANFATTNING	8	Sammanfattning	
		Nuläge	
ABSTRACT	10	Grönplanen	34
		Bakgrund	
INLEDNING	12	Struktur, grönområdesdefinitioner	
Syfte	12	Dagsläge	
Arbetsmetod	12	Kommunplan 2005, Framtidens Upplands Väsby	35
Avgränsningar	13	Den moderna småstaden	
Definitioner	13	Utemiljön	
Grönstruktur		Runby	36
Grönområden			
Friytestruktur/friyta		METOD	39
Brukarvärden		Utgångspunkter för val av analysmetoder	40
Sociotopkarta		Sammanfattning av viktiga parkegenskaper	
Tillgänglighet		Val av metoder	41
Barriärer		Stockholms stads sociotopkarta, brukarvärdeskartan	
För vem		Ljungby kommuns värderingsmetod för grönytor	
Målgrupp	14	Space syntax	
		Topologisk tillgänglighet	
LITTERATURSTUDIE	17	Brukarvärden	42
Synen på förorten och grönområden	18	Metod	
Historisk genomgång		Eget tillvägagångssätt	
Kritik och postmodernism		Sammanfattning av brukarvärden i Runby	
Grönskans betydelse	21	Ljungby kommuns parkanalys	47
Hälsa		Eget tillvägagångssätt	
Kultur och identitet		Sammanfattning av parkanalysmetod i Runby	
Parkernas egenskaper	22	Space syntax	50
Användning		Metod	
Parkernas utformning		Slutsats, Space syntax i Runby	
Placering		Sammanfattning Space syntax	
Tillgänglighet		Topografisk tillgänglighetsanalys	54
Trygghet		Slutsats i Runby	
Sammanfattning, planera för bra parker	29	Sammanfattning, parkanvändning	56
UPPLANDS VÄSBY	31	SLUTSATS OCH FÖRSLAG	59
Upplands Väsby	32	Analys-sammanställning, Parkhieraki	60

Nodnätet	62
Promenaden	62
Tätortens stråk	
GC-vägar	
Parkvägar	
Slutsats	
Noder/platserna	68
Attraktionspunkter	
Sittplatser	
Förslag på nya attraktionspunkter	70
Platser med kvaliteter	
Platser för specifika användargrupper	
Förslag på olika platstillägg i Runbys parkmiljö	
Utsiktsplatsen	76
Picknickplats på ängen	78
DISKUSSION	81
Metoder	82
Förslag	83
Avslutande reflektion	84
REFERENSER	86

sammanfattning

Detta är ett examensarbete på 20 poäng utfört vid Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för Stad och Land Ultuna. Det huvudsakliga syftet med studien har varit att dels, med kommundelen Runby som exempel, testa olika metoder för att inventera och analysera värden i grönstrukturen utifrån ett brukarvärdesperspektiv. Samt att dels, med de kunskaper om aktuell forskning som rör människors användande av grönområden som inhämtats, överföra analysresultaten till ett förslag på en friyteplanering för Runby.

Människor som bor på landet har ofta bra möjligheter till att ströva omkring och vistas utomhus. De flesta som bor på landet har även tillgång till egen tomt och trädgård. I staden är det betydligt färre som har tillgång till egen uteplats och parkerna får ofta fungera som invånarnas vardagsrum. Genom bristen på privat grönska och genom stadens anonymitet skapas det en tillåtande stämning för att vistas i parken. Förorten i det här fallet hamnar ofta mitt i mellan. Många förortsinvånare har liten eller ingen tillgång till ett eget uterum. Samtidigt som grönområdena sällan fungerar som några gemensamma vardagsrum. I många fall finns inga tydliga markeringar som kan visa att det är tillåtet att slå sig ner utomhus och stadens anonymitet och tillåtande stämning saknas också på gott och ont. På så sätt kan det bli en brist på grönområden i förorten trots den stora kvantitativa tillgången. Man åker hellre in till staden för att sola eller så tar man bilen till den ordnade badplatsen längre bort.

När det inte finns några tydliga bevis på att förortens grönområden används i samma utsträckning som stadens parker, är det lätt att dessa områden snarare ses som en byggbar resurs än som en resurs för invånarna. Det här examensarbetet har tagit förortens utemiljöer som utgångspunkt för att undersöka hur människorna ser på och använder sin utemiljö. Samt för att se om det med små medel går att höja utnyttjandegraden och kvaliteten på utemiljön.

Den aktivitet som forskningen visar att människor främst ägnar sig åt utomhus är att promenera. För att parkerna ska bli använda och omtyckta gäller det att de har en sådan placering att människor lätt kan passera dem. För att man sedan ska stanna upp och vistas en stund i parken ska platsen gärna innehålla något speciellt som signalerar att det är okej vara där. Det kan röra sig om värden som närhet till vatten, utsikt eller folkliv.

Analyserna över grönområdena i Runby visar att utemiljön främst används för promenader och då speciellt det gröna band som omger tätorten. De mindre sparade naturområdena inom tätorten används till största del av barn och det finns gott om spår från kojbyggen och andra lekar. Den mest åsidosatta gruppen är människor med nedsatt rörelseförmåga. Det saknas bänkar och sittplatser för dem som behöver vila utmed promenaden och de upptrampade stigsystemen i grönområdena är svåra, om inte omöjliga, att använda för denna grupp. Bristanalyserna enligt Stockholms brukarvärdesanalys visar att det råder stor brist på aktiviteter som kan kopplas till anlagda parker och passiv rekreation. Det kan röra sig om värden som att sitta i solen, ha picknick eller uppleva blomprakt. De centralt placerade, bostadsnära parkerna har ofta en starkt kuperad terräng och saknar de gångvägar som skulle uppmuntra till att parkerna används.

För att öka utbudet och variationen av aktiviteter i grönområdena läggs ett förslag fram där utemiljön betraktas som ett nät bestående av platser och stråk. Det handlar om att arbeta med helhetsgrepp över utemiljön där parkerna och stråken bildar en väv som människor kan röra sig igenom och uppleva. En sådan väv skulle kunna bestå av stråk, trevliga och lättillgängliga, och attraktionspunkter/platser där större och mindre platser bildar uppehållsrum och visuella tillägg som ger positiva upplevelser.

För att detta upplevelsenät ska fungera i Runby krävs det både ett nytillägg av mindre gångvägar, i och runt parkerna, samt ett antal nya platser/attraktionspunkter. Den kommunala budgeten sätter främst begränsningar på underhållskostnaderna vilket de nya

föreslagna platserna måste anpassa sig till. I analyserna framkommer ett antal parker med hög potential som med mindre insatser skulle kunna utvecklas till vackra använda platser. Genom att ta tillvara på och förstärka de befintliga kvaliteterna som dessa platser har kan en stor höjning i utbud och kvalitet åstadkommas i Runbys parker.

abstract

This paper constitutes graduate work at the Swedish University of Agriculture Science, the Department of Urban and Rural Development, Ultuna. The main objective of this work has been, in part, using the municipality of Runby as an example, to test different inventory and analysis methods directed towards a sociotopic usage perspective. A secondary objective has been, based on knowledge obtained from current research results concerning the usage of green areas, to transfer the analysis results to a proposal for a free space planning over Runby.

People living in the countryside often have good access to nature as well as access to a garden of their own. In the city, however, there are considerably less people that have access to a private outdoor spaces so the parks become a type of public living room for all the inhabitants. Through the lack of private green spaces and through the anonymity of the city, an inviting atmosphere is created towards spending time in the park. The suburbs, however, often end up somewhere in the middle. Many people living in the suburbs have little or no access to private green spaces and at the same time that green areas exist seldom work as a public places for the inhabitants to enjoy. The green areas of the suburbs are often lacking in the subtle signs that indicate that it is okay to spend time there. The anonymity of the city and the inviting atmosphere is also missing, for better or for worse. As a result, a situation develops where there is a lack of green areas despite the large quantity of public areas that the suburbs often encompass. Instead, people are choosing to go in to town to sit in the sun or take the car to a bathing place further away.

When there are no obvious signs that the green areas in the suburbs are being used and appreciated, as much as city parks, for example, it often happens that these areas become considered more as a resource for building development than as a resource for the inhabitant's recreational needs. This graduate work has taken the green areas of

the suburbs as a starting point to examine people's views and use of their outdoor environment to determine if it is possible, by limited means, to increase the level of usage and quality.

Research shows that the most common public outdoor activity is walking. For the parks to get many visitors, it's important that they are placed so that people can easily pass by them. In order for people to also use the park as a resting place, the park should contain something special that signals that it's okay to be there. Such values can be proximity to water, a nice view or the presence of other people to watch.

The analysis of Runby shows that the outdoor spaces are mostly being used for walking with special emphasis on the band of green areas situated in the edge of the suburb. The smaller "leftovers" of rural forest between the residential areas are mostly used by playing children. Residents with different types of physical disabilities are the group whose needs are being most neglected in Runby. There is a substantial lack of seating places and benches for those that need a rest during a walk. The small pathways in the green areas are also difficult, if not impossible, to be used by this group. The analyses of user values, developed by the Stockholm Sociotope Map, demonstrates that there is a lack of user values connected to arranged parks and passive recreation. Examples of such user values are sitting in the sun, having picnic or enjoying the blossoms. The centrally situated residential parks often occupy steep terrain and are lacking in walkways that would encourage more frequent usage.

In order to increase the range and variation of activities in the greens areas of Runby, the proposal aims on working with the whole green structure as a net system. The parks and walkways should form a weave that people can move through and experience. Such a weave could consist of walkways, both pleasant and easy accessible, and attraction points/places where larger and smaller places form room for shorter and longer stays as well as visual additions along the way that encourages a positive experience. To create this net in Runby

both new additions of walkways in and around the park plus a number of new places/attraction points are needed. The often tight budget of the municipality restricts the amount of money that can later be spent on maintenance, which is something that has to be taken in to consideration and incorporated into the design of the new places. In the analysis, a couple of parks with high potential emerge that, with limited means, can be developed into pleasant, well used spaces. Working with the existing qualities of these parks gives an opportunity to raise the quality and range of activities in Runby's green areas.

“Hur kan man jobba med förortens typiska vardagsmiljöer?”

Syfte

SYFTET MED STUDIEN ÄR ATT

Fördjupa mig i teorier kring planering av det gröna med inriktning på förorten.

Fördjupa mig i teorier och erfarenheter om människors användande av grönstrukturen samt människors förhållande till sin fysiska omgivning.

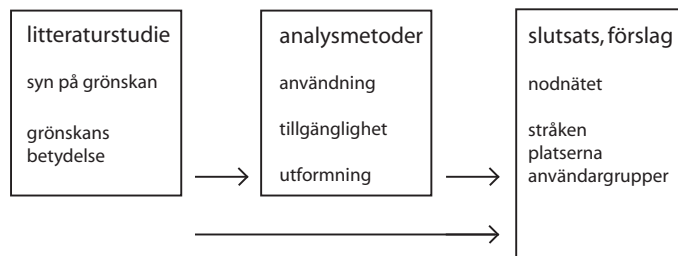
Sätta mig in i lämpliga metoder för analysering och planering av tätorten och grönområden.

Använda den införskaffade kunskapen för att utforma ett förslag för friytorna i kommundelen Runby i Upplands Väsby kommun

Arbetsmetod

Uppbyggnaden på arbetet fungerar så att litteraturstudien, där forskning om parkernas betydelse och användning är det viktigaste, ger upphov till ett antal kriterier för hur en bra parkstruktur ser ut. Från dessa kriterier görs ett val för vilka analysmetoder som passar. Slutsatsen av analyserna tillsammans med andras forskning i litteraturstudien bildar grunden för förslagen och en utformning av friytstrukturen i Runby.

Litteraturstudie över grönskans betydelse bestämmer vilka analysmetoder som ska användas.

Slutsatserna från analysmetoderna och litteraturstudien ger förslagen till utformning och struktur.

Avgränsningar

Arbetet behandlar problemställningar om grönstrukturen utifrån ett brukarperspektiv och är geografiskt begränsat till kommundelen Runby i Upplands Väsby kommun. Examensarbetet stödjer sig på befintliga forskningsresultat och undersökningar om hur människor använder sin utemiljö. Det är framförallt tätortens grönområden som har granskats och de omgivande stora grönområdena runt Upplands Väsby tätort har bara översiktligt behandlas. De slutliga gestaltningsförslagen på hur utemiljön skulle kunna förbättras presenteras som skissförslag, dvs. inte på en allt för ingående nivå

Definitioner

Här följer en kort genomgång av de viktigaste begrepp som det här arbetet behandlar. För de flesta av begreppen har jag valt att använda mig av andras definitioner. Dessa har källhänvisning efter sig. För

andra begrepp har jag valt egna definitioner som jag ansett passa.

GRÖNSTRUKTUR

Grönstrukturen avser alla icke bebyggda och icke hårdgjorda ytor oavsett ägarförhållanden i och runt tätorten. Begreppet innefattar också vattenytor och enskilda träd och trädtrader (Lundgren Alm 2001).

GRÖNOMRÅDEN

Gröna ytor öppna och tillgängliga för allmänheten.

FRIYTESTRUKTUR/FRIYTA

Friytorerna är alla de för allmänheten öppna ytor oavsett hårdgjordhetsgrad som inte används för transport eller parkering (Ståhle 2002).

BRUKARVÄRDEN

Brukarvärden är de upplevelsevärden och möjligheter till aktiviteter som kan tillskrivas en friyta. Exempel på sådana värden kan vara picknick, sitta i solen eller bollspel. Kvaliteter som kan tänkas äga rum och uppfattas av en brukare av friytan (Ståhle 2002).

SOCIOTOPKARTA

Begreppet sociotopkarta syftar här på Stockholms stadsbyggnadskontors metod för att kartera friytors kvalitet från en brukarsynpunkt. Så här låter ett utdrag från stadsbyggnadskontorets skrift Sociotopkarta för parker och andra friytor i Stockholms innerstad. "Sociotopkartan för innerstaden (kallas i ytterstaden rekreations- och landskapsvärden) redovisar friytornas sociala och kulturella värden (brukarvärden). Sociotop betyder i detta sammanhang: av människor här "Stockholmare", upplevd och värderad livsplats" (Ståhle 2002, sid. 2).

TILLGÄNGLIGHET

Begreppet tillgänglighet i stadsbyggnads sammanhang kan beskrivas som den "lätthet" som utbud och aktiviteter nås. Denna lätthet beror på hur staden är organiserad, var målpunkter finns och hur

förbindelserna mellan start- och målpunkter är utformade. Lättheten beror också av vem man är. Hög ålder och funktionsnedsättning kan göra att det som är lätt nåbart för den utan funktionshinder, kan bli svårt eller omöjligt att nå (Reneland 1998). I denna studie syftar ordet dels på en fysik tillgänglighet, där det främst handlar om framkomlighet för funktionshindrade i utemiljön, och dels på en psykologisk tillgänglighet som handlar om vad ett område signalerar, hur det känns att vistas där. Tryggt/otryggt, privat/offentligt m.m. är exempel på faktorer som påverkar hur människor kommer att förhålla sig till en plats (Berglund 1996, Lynch 1960).

BARRIÄRER

Inom resonemanget för tillgänglighet hittar man också begreppet barriärer. Barriärer utgör hinder på vägen mellan två punkter. Det kan röra sig om rent fysiska hinder som starkt trafikerade vägar, vatten eller branta landformationer. I likhet med begreppet tillgänglighet handlar barriärer om den fysiska miljöns möte med personens funktionella kapacitet. För små barn och äldre kan även mindre trafikerade vägar utgöra en barriär liksom förekomsten av trappor sett från en funktionshindrad synvinkel. Förutom de fysiska barriärerna finns det också psykologiska barriärer där platser och stråk undviks för att miljön känns otrygg eller otrevlig att passera av någon anledning, t.ex. gångstråk ut med bullriga vägar eller ogästvänliga industriområden. I detta arbete kommer både de fysiska och de mentala barriärerna att tas upp.

FÖR VEM

Denna studie har de gående och ibland även cyklister som utgångspunkt. Tillgänglighet och barriärer kommer inte att användas för att beskriva t.ex. bilister framkomlighet om det inte speciellt påpekas i stycket.

REFERENSER

Källor finns angivna i texten inom parantes, med årtal och författare. Anges källan efter punkten gäller den för det hela ovanstående stycket. Står källan avgiven innanför punkten syftar den endast på den specifika meningen.

Målgrupp

Studien vänder sig i dels till de planerare och handläggare som jobbar med dessa frågor, samt till dem som har hand om den dagliga skötsel och utvecklingen av friytorna i Upplands Väsby kommun. Förhoppningen är att arbetet kan vara med och ligga till grund för det fortsatta arbetet med den nya grönsplanen, samt att det kan ge ett stöd i exploateringsfrågor och att bidra med idéer och inspiration.

Vattenkontakt är ett högt uppskattat värde.

litteraturstudie

Kapitlet ger en teoretisk plattform till de ställningstaganden som görs i förslaget samt ligger till grund för val analysmetoder.

Kapitlet inleds med en kort sammanfattning av stadens och förortens framväxt under 1900-talet och följs sedan av en genomgång över de röster som påverkat den rådande synen på staden och grönskan.

I avsnittet om grönskans och parkernas betydelse tas de forskningsresultat upp som handlar om hur människor värderar och använder sin utemiljö. Dessa bildar sedan ett antal viktiga faktorer som är av betydelse för att parker och grönområden ska bli omtyckta och använda.

“Förortens framväxt har präglats av synen på staden som en dålig livsmiljö för människor.”

Tre stadsbyggnadstyper från 1900-talets bostadsbyggande. Från vänster, den täta stenstaden med sina slutna kvarter från slutet av 1800-talet fram till 1900-talets början. Mitten, de upplösta kvarteren och "hus i park" -idealet från 1930-talet och framåt. Längst till höger, sextiotalets skalförstoring och rationellt byggda bostadsområden.

Synen på förorten och grönområden

HISTORISK GENOMGÅNG

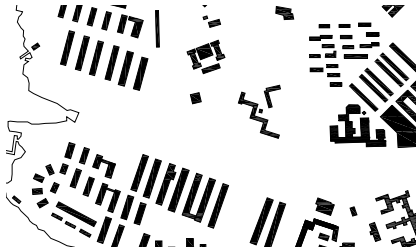
SYNEN PÅ SEKELSKIFTSSTADEN

Förortens framväxt under 1900-talet har formats av synen på staden som en dålig livsmiljö för människor. De första förorterna bildades som en reaktion på de smutsiga och trånga förhållanden som rådde under 1800-talet. Runt sekelskiftet började de första utflyttningarna från staden. Många villaförorter bildades av de egna områden som arbetarna byggde med hjälp av lån från staten. Med en fortsatt hög bostadsbrist på trettio-talet tog staten över byggandet med den nya tidens modernism som motto. Gatorna och kvarteren bröts upp och flerfamiljshusen placerades ut i landskapet efter beräkningar av vilka vinklar som gav den högsta solinstrålningen. Närheten till naturen, som sparades in på knutarna, och den friska luften skulle höja levnadsstandarden för de trångbodda stadsborna.

GRANNSKAPSENHET OCH DEMOKRATIPROJEKT

De nya områdena kom att kritiserats för den isolering som blev följden av att gatorna och mötesplatserna avskaffats. Under femtio-talet slog istället granskapstanken igenom. Bebyggelsen skulle nu placeras runt ett större centrum för att människor skulle känna en gemenskap med varandra. På så sätt skulle en gräsrotsdemokrati uppstå som kunde förhindra uppkomsten av de fascistiska strömningar som den isolerade människan ansågs vara mottaglig för. Tanken byggde på förebilder från landsbygdens gamla bycentrum men kom efter omfattande matematiska modeller att kraftigt skalförstoras och utvecklas till ett komplicerat norm- och kvantitetssystem. Bygemenskapen blev grannskapsenheten där 3 000-10 000 invånare skulle samlas kring ett centrum där skola, vård och butiker lokaliserades. Ett av de första större exemplen på en sådan förort var det då mycket uppmärksammade Vällingby (1954) och Sverige stod i Europas rampljus med sitt folkhem och sina moderna förorter.

Smalhus anpassade efter terrängen. Det hantverksmässiga byggandet gjorde att vegetationen kunde sparas tätt in på husen.
Foto: Nino Monastra ur "Stockholms årsringar"

Under efterkrigstiden växte ett synsätt fram att det, med hjälp av omfattande planering, var möjligt att skapa ett perfekt fungerande samhälle. Och medan normer och matematiska uträkningar tog över det allt mer industrialiserade bostadsbyggandet så gjorde också massbilismen sitt intåg. Allt fler människor skaffade bil och antalet trafikolyckor där gående (ofta barn) var inblandade ökade dramatiskt. Bilismen väntades öka lavinartat utan något synbart tak och i den andan som rådde så stod det klart att det behövdes ett omfattande planeringssystem för att klara den nya tiden. Lösningen kom att bli trafikseparering efter engelsk modell. Genom att trafiken delades in i olika hastighetsnivåer och skiljdes från varandra i olika plan så kunde bilismen bemästras. Gående skiljdes från cyklister och låga hastigheter från höga i ett vattentätt hierarkiskt system. Samtidigt som vägnätet och byggandet standardiserades infördes också en rad normer för utemiljön. För varje bostad som byggdes skulle en viss storlek på friyta skapas. I dessa friytor skulle det främst skapas en bra tillgång på lekplatser (och senare även motionsspår i skogen). Dessa normer och direktiv kopplades till de generösa bostadslån som byggherrarna, och då främst de allmännyttiga, kunde få.

SKALFÖRSTÖRING OCH MASSPRODUKTION

På sextiotalets mitt bestämde man att Sverige en gång för alla skulle få bukt med bostadsbristen. Målet blev att en miljon bostäder skulle byggas under tio år. Förutsättningarna gjorde att det gällde att bygga billigt och snabbt. Husen växte i skala och placeringen anpassades efter prefabricerade betongelement och lyftkranarnas behov av utrymme. Marken plansprängdes och kompakterades vilket gjorde att en del av det växtmaterial som planterades hade svårt att klara sig. I början på sjuttioalet vände den akuta bostadsbristen till ett bostadsöverskott och byggherrarna övergick till att bygga småhus i form av stora villa- och radhusmattor. De stora områdena som under tio år i snabb takt byggts upp i de nya förorterna kom att utsättas för kraftig kritik p.g.a. sina likformiga och i många fall trista miljöer.

Litteratur: Bucht, E. (1994) Grönstrukturer i städer och tätorter, Lilja, E. (1999)

Den ifrågasatta förorten, Nyström, L. (1999) Stadsdelens vardagsrum, Rudberg, E. (1992) Folkhemmets byggande under mellan- och efterkrigstiden, Rådberg, J. (1994) Den svenska trädgårdsstaden, Ståhle, A. (2005) Mer park i tätare stad, Söderling, J. (2000) Stockholm satelliter.

KRITIK OCH POSTMODERNISM

MILJONPROGRAMMETS FRIYTOR

För att öka standarden på friytorna satsades det redan i slutet på sjuttioalet på upprustning av de relativt nya miljonprogramsområdena. Växtmaterialet byttes ut och andelen hårdgjorda ytor minskade. Miljonprogrammets bebyggelseepoks bidrag till grönstrukturen innehåller dock den arealmässigt största andelen lågkvalitativa områden. I dessa områden finns också merparten av de områden som Boverket i Storstadsuppdraget kallar ”mellanrum” dvs. arealer som inte bestäms av mänskliga aktiviteter eller skydd av natur, utan av trafikanläggningarnas krav på utrymmen

60- och 70-talets rationella, storskaliga byggande. Det hantverksmässiga byggandet byttes ut mot standardiserande byggelement som krävde att marken plansprängdes.
Foto: Per Skoglund ur ”Stockholms satelliter”

av väglänter, rondeller, e.c.t. (Bucht och Persson 1995)

Det omfattade normsystemet av friytetillgång kom också att kritiseras, då man tyckte att miljöerna som skapats till stor del blivit trista (mycket på grund av de stora arealerna som bilparkeringarna krävde) och att systemet var kostnadskrävande (Ståhle 2005). I Plan och bygglagen, som kom ut i mitten av åttiotalet, togs normerna bort och ersattes av mer "allmänna råd".

RÅDANDE SYN PÅ STAD OCH GRÖNOMRÅDEN

Från sjuttioalet och framåt kan man urskilja två tendenser när det gäller synen på staden och grönytorna. Den ena inriktningen är den nyvaknade miljömedvetenheten och synen på naturens och grönområdenas ekologiska betydelse. I sammanhanget relativt nya ämnen som klimat och luftpåverkan, flora och fauna samt vattenfrågor har

Gordon Cullens "Townscape" från 1961. Den visuella upplevelsen av staden, handlar om rummen, vyerna och stadens olika element (byggnader, grönska mm) i samspel med varandra.

börjat studeras. Enstaka ekobyar där bl.a. lokalt omhändertagande av vatten ingår i konceptet har byggts de senaste decennierna (Bucht och Persson 1995). Forskningen om det grönas betydelse behandlas längre fram i studien.

Den andra tendensen sätter staden, gärna den förindustriella staden, i fokus. I detta ideal bildar gator och torg de naturliga mötesplatserna för den urbana människan. Till stadens förespråkare hör många av författarna till vår tids klassiker inom stadsbyggnadslitteraturen. Några exempel på dessa är Jane Jacobs, Jan Gehl och Gordon Cullen vilka alla vänder sig mot modernismens glesa och funktionsuppdelade stadsdelar. Jan Gehl, dansk arkitekt och forskare, pläderar i sin bok "Livet mellem husene" 1971 för stadens sociala kvaliteter. Livet (dvs. mötet mellan människor) är vad som ses som idealet. Gehl menar att det gäller att skapa platser där möten kan uppstå. Dessa miljöer handlar främst om staden, gärna med den täta sydeuropeiska staden som förebild (Berglund 1996). En annan kritiker av modernismen som fått stort genomslag är den amerikanska journalisten Jane Jacobs, som redan 1961 i sin bok "The Death and Life of the great American Cities" framhöll rutnätstaden med den befolkade gatan som den enda fungerande boendeformen. Grönområden, menar Jacobs, sprider ut staden och bidrar till sämre luft genom att bilismen ökar med avstånden. Jacobs stad handlar också mycket om trygghet. Parker och grönområden inne i städerna ses mest som resursslöseri och något som skapar otrygghet, särskilt i de socialt svaga områdena. Det är där gängbråken och rånen äger rum. Om parker överhuvud taget ska förekomma i dessa områden ska de helst vara så små att de går att se igenom. Istället ska all aktivitet ske på gatan som förses med stora trottoarer. Även barnens lek hör bäst hemma här (Berglund 1996). Gemensamt för alla stadsförespråkarna är kritiken mot modernismens markslöseri med dess storskaliga bebyggelse och gräsöknar med ospecifik användning. De gröna ytorna kom att kopplas till den sena modernismen och när "hälsoaspekten" var avklarad framstod det gröna som en symbol för någonting dåligt. Något förknippat med ödslighet och fara snarare än närhet, nytta och sinnlig njutning (Berglund 1996).

Grönskans betydelse

1900-talet är det århundrade som för första gången i historien uppmärksammat barnen och deras behov av platser utomhus. De utredningar om utemiljön som gjordes under folkhemmets uppbyggnad var nästan uteslutande fokuserade på barnens möjlighet till lek och tillgång till lekplatser (Nordström 1995). Forskningen om människors förhållande till sin utemiljö har vidgats under de senaste decennierna och även kommit att omfatta andra aspekter. Man har bl.a. kunnat visa att utomhusvistelse och grönska har en positiv effekt på hälsan. Det gröna i våra tätorter är också ett viktigt stadsbyggnadselement som sammanbinder, strukturerar och speglar tidens växlingar och platsens historia. Detta är något som många gånger åsidosatts i stadsplaneringen då det gröna ofta inte betraktas som en del av staden utan snarare som mellanrum oavsett dess innehållsliga kvaliteter. Det gröna har blivit en egen sektor som lyfts ut ur stadsplaneringen till följd att helheten på stadens fysiska miljö gått förlorad (Berglund 1996). I följande stycken presenteras en kort genomgång av några aspekter av grönskans betydelse.

HÄLSA

LUFTRENING

Naturen och grönskans positiva inverkan på människors hälsa kan delas upp i två övergripande aspekter. Den ena aspekten är av en fysisk karaktär och handlar främst om naturens och vegetationens förmåga att rena luft och förbättra klimat. Senare års forskning har visat att luftföroreningar från bilar och industrier i staden är mycket farliga på kort sikt och troligen även på längre. Stoftpartiklar andas in och fastnar i lungorna där de tros ge upphov till allergier, luftvägsinfektioner och på längre sikt även cancer (Vägverket, publikation 2001-128). Vegetation har visat sig kunna rena luften från en stor mängd luftföroreningar från trafiken. Man räknar med att ett hektar blandskog kan filtrera bort upp till 15 ton partiklar per år

“Det gröna har blivit en egen sektor som lyfts ut ur stadsplaneringen till följd att helheten på stadens fysiska miljö gått förlorad.”

“Grönskan tillsammans med bebyggelsen blir en bärare av vårt kulturella arv.”

och för barrskog är siffran upp till två-tre gånger så stor (Möllersten 2001). I Chicago hjälper stadens träd till att binda ungefär 5600 ton luftföroreningar årligen, bl.a. en stor mängd marknära ozon och tungmetaller (Mcpherson 1997). Grönområden hjälper även till att skapa en genomströmning av luften i tätorten genom att grönområdena i snitt håller en lägre temperatur i förhållande till bebyggda områden. På det viset skapas en luftström från varmt till kallt som hjälper till att ventilera staden (Bucht och Persson 1995).

VISTAS UTMOMHUS

Den andra hälsoaspekten handlar om människans förhållande till grönska och att röra sig ute. I en svensk studie där dagisgrupper med olika rastgårdar undersöktes, den ena med naturinslag och den andra utan, visade det sig att de barn som fick tillgång till den naturbetonade miljön fick bättre motorik och koncentrationsförmåga. De var även friskare än den andra dagisgruppen samt att lekarna var mer varierade (Grahn 1996). Äldre människor som vistas och rör sig ute har i forskningen också visat sig vara friskare än jämnåriga som spenderar mer tid inomhus. Ensamhet är ett problem för många i denna grupp och möjligheten till att komma ut blir väldigt viktigt för att bryta isoleringen. Att vistas utomhus lite varje dag motverkar också en rad olika krämpor som bl.a. benskörhet, infektioner och depressioner (Küller och Küller 1994).

VISUELLT BETYDELSEFULL

Även upplevelsen av grönska kan vara viktigt för den fysiska och mentala hälsan. I en ofta citerad studie av den amerikanska forskaren Roger Ulrich visade de sig att patienter på ett sjukhus med samma åkomma tillfrisknade olika snabbt beroende på vilken utsikt de hade från sitt rum. De patienter som hade fönster mot parken läkte snabbare och behövde mindre läkemedel än de patienter som hade en tegelvägg som utsikt (Grahn 1991). Andra studier visar att mental trötthet kan minskas genom att vistas i naturen. Teorin som forskarna driver är att naturen, tillskillnad från mycket i våra samhällen, inte kräver samma riktade uppmärksamhet som kan leda till att hjärnan tröttnas ut. Naturen fungerar som en plats för mental återhämtning (Kaplan och Kaplan 1989).

KULTUR OCH IDENTITET

Parker och naturområden har också en stor betydelse som stadsbyggnads element. De utgör några av samhällets viktigaste offentliga platser dit människor söker sig både för att koppla av och möta/se andra människor. Stadens fysiologi byggs i huvudsak upp av sam-

spelet mellan topografin, bebyggelsen, gatunätet och grönskan. Här kan träd och vegetation hjälpa till att underlätta framkomligheten och trivseln genom att strukturera staden och bidra med den visuella orienteringen. Vegetationen kan skapa rumsupplevelser, framhäva entréer, stråk eller skapa blickfång och landmärken. Olika objekt, ett gammalt träd eller en vacker grind kan utgöra de karaktärsdrag och de orienteringspunkter som behövs för att vi ska lägga en plats till vårt minne och ge den en identitet (Lövré 2003). Grönstrukturen kan också hjälpa till att skapa en klarhet i stadens struktur genom att visa vad som är offentlig och privat. Ökad klarhet och tydlighet i en stads struktur medför ökad trygghet och säkerhet för tätortens besökare och invånare (Boverket 1998).

Det växandes förändring över tiden gör att grönskan kan skapa sammanhang och visa en orts historiska förankring och framväxt. Grönskan tillsammans med bebyggelsen blir därmed en bärare av vårt kulturella arv. Detta gäller särskild för träd som med sin höga ålder kan spegla årtiondenas och seklernas gång. Riktigt gamla träd blir därför väldigt svåra att ersätta och värderas högt av många människor (Berglund 1996).

En plats där människor kan ha picknick, solbada och titta på andra människor. Humlegården är en av de större stadsparkerna som Stockholmarna uppgav som en favorit i Temos "Medborgarenkät 2001, Stockholmarnas aktiviteter och upplevelser"

Parkens egenskaper

Modernismens normsystem försökte ge medborgarna en viss kvantitet av grönyta. Innehållet i friytorna, om man bortser från de lekplatser som byggdes, la man mindre vikt vid. Det här stycket ska handla om de forskningsresultat som de senaste åren undersökt hur människor använder sina friytor, parker och naturområden. Vad är kvalitet, hur är det kopplat till kvantitet och till människors brukande av utemiljön?

ANVÄNDNING

Att ha tillgång till grönska och natur är mycket uppskattat och kan inte minst ses i mäklarbranschen där närhet till parken eller utsikt över park, natur och vatten är ett starkt försäljningsargument. I en undersökning där invånare i städerna Enköping och Västerås fick välja sina favoritplatser i staden hamnade mer än två tredjedelar av valen på grönområden och parker. (Berglund 1996) Det gröna är foljdaktligen en mycket viktig och betydelsefull del av de flesta

människors liv. Men hur används grönskan och parkerna och vad är det vi uppskattar i utemiljön?

PROMENADEN

Landskapsarkitekten Ulla Berglund och sociologen Ulla Jergeby har studerat hur människor i staden och tätorten använder sin utemiljö. Deras och andras forskning visar att den vanligaste formen av aktivitet som människor ägnar sig åt utomhus är att promenera. Detta gäller för de flesta åldersgrupper, från barn till gamla. Främst handlar promenaden om en nyttoaspekt som är kopplad till utförandet av vardagliga sysslor som att gå till skolan/arbetet, handla, hämta och lämna barnen till dagis m.m. På helger och fritiden ägnar man sig mer åt motionspromenader där valet av plats till största del styrs av skönhetsaspekten. Man vill ha trivsamma, vackra miljöer där möjligheten finns till positiva upplevelser. Andra högt rankade kvaliteter för utomhusvistelsen är att det är bekvämt att ta sig fram och att det finns fina platser att slå sig ner på ut med vägen. Det sistnämnda gäller särskilt för äldre vilka kan vara helt beroende av möjligheter till vila under promenaden. Fler önskemål på utomhusvistelsen är att möta andra människor, utöva fysisk träning och få möjlighet att vara ifred. Även för nyttopromenaderna kan miljöns

utformning styra valet av väg. Många människor kan tänka sig att ta en liten omväg till målet för att få möjligheten till positiva upplevelser. Det behöver inte handla om så stora händelser utan mer om att ta vägen genom parken eller förbi stället där körsbärsträden blommar. Man kombinerar nytta med nöje. På samma sätt undviker man platser som känns tråkiga eller hotfulla. Vuxna anger oftast miljön som det främsta motivet till att ge sig ut. För barn och hemmavarande småbarnsföräldrar finns det oftast också en stark önskan att träffa andra vuxna och barn (Berglund och Jergeby 1998).

ATT VISTAS I PARKEN

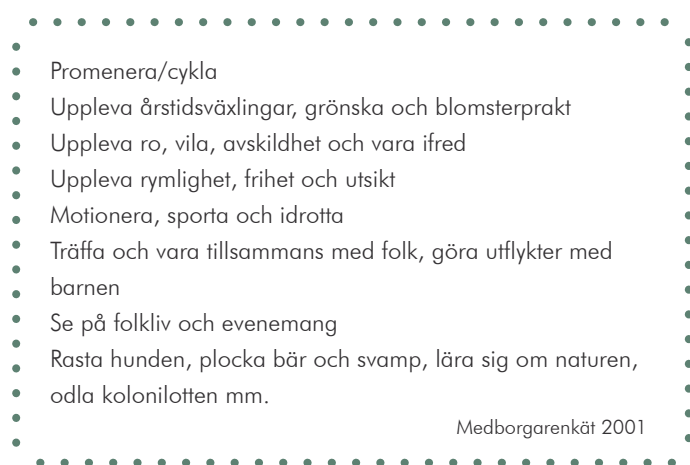
I Berglunds och Jergebys undersökningar använder vuxna människor mer sällan parkerna som platser dit man går för att stanna ett tag. Forskarna menar att detta kan bero på att vår tids moraliska präglade tidsuppfattning där människan är rädd att betraktas som överksam eller lat om man vistas utomhus på en plats under en längre tid. Man vill gärna ha ett alibi om man ska slå sig ner t.ex. en matkasse som visar att man är på väg hem från affären. En annan anledning till att parkerna inte används i någon högre utsträckning av vuxna och äldre kan bero på inställningen att parken är till för barnen. Många parkers utformning ger också det budskapet där de enda möblerna utgörs av lekredskap och några bänkar intill. Särskilt många pensionärer känner att platserna inte är till för dem. Även om parken inte används så mycket som vistelseyta så visar studierna att den har stor betydelse som en del av stråk och bara vetskapen för människor om att den finns där. Att veta att möjligheten finns att uppsöka parken är för många en stor tillgång. (Berglund och Jergeby 1998)

AKTIVITETER

Inför arbetet med Stockholms grönkarta har man med hjälp av undersökningar tagit reda på Stockholmarens preferenser av aktiviteter som man vill ägna sig åt utomhus. I "Medborgarenkät 2001, Stockholmarens aktiviteter och upplevelser" listas dessa aktiviteter (mest efterfrågade först) (TEMO, Miljöförvaltningen 2001). Närheten till sin favoritplats värderades mycket högt av Stockholmarena och hade stort genomslag för vilka parker man valde att

Rofyllheten, en av Patrik Grahns åtta parkkaraktärer. Lugn, tyst, stora träd i grupper och gräsytor som är välhållna. Parken möter ett behov av tystnad och ro.

använda. De populäraste parkerna i innerstaden var oftast de lite större stadsparkerna. Förekomsten av områden som hade kvaliteter som kunde tillfredsställa dagliga aktiviteter och behov, som hundrastning och lek, spelade också en stor roll för hur ofta människor använde sina parker. (Ståhle 2002)

PARKERNAS UTFORMNING

I ovan nämnda Temo-undersökning fick olika människor i Stockholm också svara på frågor om hur de upplever sina grönytor. En av frågorna lød: "Känner du någon brist på parker och naturområden i närheten av din bostad?" Det något förvånande resultatet visade att de mest nöjda invånarna var de som bodde i innerstaden (med undantag för Norrmalmsborna) medan de mest missnöjda invånarna fanns i de "gröna" förorterna Rågsved och Hagsätra. Att de som kvantitativt har mest grönska upplever att de har minst väcker en del frågor. En av förklaringarna skulle kunna ligga i hur parker och grönområdena är utformade. Parkerna inne i staden är ofta anlagda, relativt välskötta och variationsrika. I ytterstaden består större delen av grönytorna av naturparker, ofta sparade skogspartier och skogskorridorer. Dessa kan kanske upplevas likartade och svårtillgängliga

och därför lätta att missa (Vår Bostad 2005).

AKTIVITETER OCH UPPLEVELSEVÄRDEN

Landskapsarkitekten Patrik Grahn, m.fl. har studerat olika organiserade gruppers användning av utemiljön, (dagisgrupper, pensionärer, idrottsföreningar och vårdgrupper för handikappade m.fl.) Användningen har sedan kopplats till grönområdenas storlek, form, innehåll och utformning. Han har funnit att olika platser karaktärer är avgörande för vilka aktiviteter som människor kommer att ägna sig. Den aktivitet de flesta ägnar sig mest åt är motionssinriktade aktiviteter för att dessa inte ställer så höga krav på en specifik omgivning. Studien visade att de intressantaste parker och grönområden som människor hade valt för sin utevistelse hade ett antal olika karaktärer/upplevelsevärden som kunde sammanfattas i åtta parkkaraktärer: vildhet, artrikedom, rymd, rofylldhet, lek-möjligheter, idrottsmöjligheter, festlighet och det kulturella. De aktiviteter som knyts till större grönområden knyts i regel också till upplevelser av rofylldhet, rymd, artrikedom och vildhet. Aktiviteter som är bundna till mindre områden är starkare kopplade till upplevelser av kultur och festlighet. Den mest uppskattade egenskapen var känslan av rymd, dvs. att uppleva att en park eller naturområde inte har något kännbart slut. För att mindre parker, 1-3 ha, skulle kännas rofyllda och uppmuntra kulturella upplevelser krävdes det ofta att parkerna hade en mer påkostad karaktär. (Grahn och Berggren-Berring 1995)

STORLEK OCH FORM

De mest besökta storleksklasserna på grönytorerna var grannsparken på 1-5 hektar och stadsområdesparken på 10-50 hektar. Parker och områden mindre än 1 ha riskerar att bli så små att de inte uppfattas som användbara. För dessa små och mellanstora parker från 1 till 5 ha är formen av stor betydelse. Flikiga och avlånga parker är svårare att använda och i de allra minsta parkerna försvinner så gott som alla aktiviteter när parken har en utsträckt form. (Grahn och Berggren-Berring 1995) Riktigt avlånga parker riskerar att i högre grad uppfattas som barriärer snarare än platser för vistelse.

ÅLDER, UTSEENDE

De parkkaraktärer som människor tyckte bäst om var äldre stadsparker, stora idrottsområden, centralt belägna skogspartier och parker vid vattendrag. Både Grahns och Berglund/Jergebys studier indikerar att just åldern har betydelse för hur omtyckt och använd en park blir. Parkerna och träden har genom sin ålder sett samhället förändras runt omkring dem och blir därför en symbol för varaktighet och livskraft. De står för en kontinuitet som människor har lätt att knyta an till. I studierna av Grahn och Berglund/Jergeby framträder även det halvöppna parklandskapet med stora träd och buskar som en av favoriterna. Likt den engelska parken som en gång anlades som ett försök att efterlikna den ideala naturen. Överlag visade Grahns studier att de parker som hade flera olika upplevelsekvaliteter kunde innehålla många olika aktiviteter och blev därför de mest använda. Dessa multifunktionella parker är viktiga om man

vill att människor ska vistas ute i någon högre grad (Grahn och Berggren-Berring 1995).

PLACERING

För att parken ska kunna fungera som ett stopp utmed nyttopromenaden är det viktigt att den ligger tillgängligt för de vardagliga förflyttningarna. En park som ligger integrerat i ett system med trevliga stråk får fler besökare. Mer otillgängliga parker måste i regel innehålla något speciellt för att locka besökare att ta sig dit. I noderna mellan korsande stråk passerar många människor vilket ger ett mycket bra tillfälle att skapa små platser för vila eller möten. (Berglund och Jergeby 1998) Parker som i studierna visade sig ha få eller inga besökare karaktäriserades av brist på innehåll och var ofta

“För att mindre parker, 1-3 ha, ska kännas rofyllda krävs det ofta att de har en mer påkostad karaktär.”

placerade som buffertzoner mellan bebyggelse och väg eller mellan bebyggelse och industri. Även parker mot järnvägen eller motorvägen har svårt att leva upp till en bra parkstandard. Kanske är det så att dessa parker inte klarar att leva upp till den dubbla rollen att dels fungera som buffertzon och dels kunna användas till olika aktiviteter (Grahn och Berggren-Berring 1995).

TILLGÄNGLIGHET

FYSISK TILLGÄNGLIGHET

Personer med nedsatt fysiska förmåga blir mer bundna till sin bostad. För att dessa människor ska kunna komma ut krävs det tillgång till mötesplatser nära hemmet. För att underlätta framkomligheten behövs lättforcerade underlag och en lugn rytm. För den här gruppen är det, som tidigare nämnts, mycket viktigt med bra möjligheter till vila under vägen (Berglund och Jergeby 1998). Vetskapen om att man kan hitta sittplatser kan vara helt avgörande för att man över huvudtaget ska våga röra sig ute (Gora och Nordström 1995). Sittplatserna ska gärna placeras så att de ger en överblick, gärna med något intressant blickfång samtidigt som det finns ”skydd” i ryggen.

En annan grupp som också är beroende av platser nära hemmet är barnen. För dem är trafiken den mest begränsande faktor för deras rörelsefrihet. Är det mycket trafik runt omkring vågar inte föräldrarna släppa iväg barnen vilket starkt begränsar deras möjligheter till att upptäcka och lära sig omvärlden (Berglund 1996). Inte för ens man är tolv år gammal är hjärnan så pass utvecklad i ett abstrakt tankesätt att man kan uppfatta trafikens faror (Barnperspektiv 2002). Innan dess behövs det lättillgängliga platser nära hemmet, gärna med naturinslag, där barnen kan leka och öva upp motoriska och sociala färdigheter (Grahn 1991).

PSYKOLOGISK TILLGÄNGLIGHET

Förutom de fysiska barriärerna som hindrar olika grupper tillgång till utemiljön finns det många faktorer som begränsar den psykolo-

giska tillgängligheten. Detta handlar mycket om vad en plats signalerar. För vem är den till för och hur ska den användas? Parken ska vara utformad så att platsen inbjuder till möten, samtidigt som flera olika grupper av brukare ska kunna känna att de har tillgång till den (Berglund 1996). För detta krävs det ofta att parken är lite större.

Den psykologiska tillgängligheten kan också ha att göra med osäkerhet över ägandeformer. Särskilt tydlig blir detta med hus som står bredvid eller i ett grönområde. Alla hus har ett så kallat influensområde runt omkring sig som kan göra det psykologiskt svårt att orientera sig. Marken närmast blir inte privat men inte heller offentlig och miljön hamnar lätt i ett ingenmansland (Florgård 2005). För att undvika detta kan man antingen se till att huset får en mycket offentlig karaktär med t.ex. en uteservering eller liknande vänd mot parken. Ett annat sätt att öka offentligheten kan vara att skapa en tydlig gräns t.ex. genom att ha en lugn gata eller en liten parkväg som skiljer parken från husen.

SOCIAL KONTROLL

En viktig faktor för att känna trivsel och trygghet (som båda är stark kopplade till en psykologisk tillgänglighet) är att det finns en social kontroll. Om utemiljön har en sådan utformning att folk uppmuntras till att utnyttja den för sina nyttobehov, motionspromenader m.m. kommer människor att röra sig mer in i sin omgivning, vilket bidrar till att en social kontroll uppstår. Människor som rör sig mycket i sitt område får en större aktionsradie och en starkare förankring i samhället, vilket i sin tur skapar en känsla av ansvar för sin närmiljö. Att se och bli sedd av andra människor är en mycket viktig faktor i detta sammanhang. Det kan hjälpa till att skapa så kallade “weak ties”, dvs. svaga förbindelser mellan människor. Det handlar om ytliga förbindelser som ett leende, ett snabbt hej eller några ord om vädret. Förbindelser som inte innebär något djupare känslomässigt eller tidsmässigt engagemang men som ändå är mycket viktigt för människors sociala förankring. Att bli socialt bekräftad gör att människor har lättare att knyta an till sin ort samtidigt som det hjälper dem att skapa sig en identitet. (Berglund 1996) Ett samhälle som

Bild nedan: Smala viadukter kan upplevas som obehagliga och otrygga. Flera städer i Holland och England har antagit som policy att inte bygga fler gångtunnlar och att om möjliga ersätta de befintliga med någon form av lösning i marknivå (Boverket 1998).

Bild ovan åt höger: A-laget har fått ett eget utrymme och finparken används nu av de övriga medborgarna. Upplands Väsby

Bild nedan åt höger: Gångvägar i närheten bostadshus upplevs som tryggare. Upplands Väsby

lyckas skapa förutsättningarna för att sådana svaga förbindelser kan uppstå mellan medborgarna har vunnit mycket.

TRYGGHET

STADSSTRUKTUREN

De senaste åren har det uppstått en diskussion om miljöns utformning kopplat till brott och kriminalitet då man har kunnat visa att vissa miljöer ger upphov till mer brott än andra. Människor är generellt bra på att känna av sin omgivning, vissa platser ger ett mer otryggt intryck än andra. Det rör sig ofta om platser som är ödsliga och folktomma under vissa tider på dygnet. En central roll här spelar återigen den sociala kontrollen. I städer och samhällen där strukturen och utformningen främjar att många människor rör sig ute minskar brottsrisken. (Boverket 1998)

RÄDSLÅ

Att råka ut för brott är dock inte alls så vanligt som rädslan att råka ut för brott. Den utbredda rädslan gör att människor inte utnyttjar sin miljö som de kanske skulle vilja. Detta gör att rädsla för att råka

ut för brott kan bli ett större problem än själva brottet i sig. De som är mest oroad att råka ut för brott är kvinnor och äldre. I Berglunds och Jergebys studie i Västerås och Enköping visade det sig att bara 20 % av kvinnorna upplevde att det inte hade några begränsningar i sin rörelsefrihet, för männen var siffran 50 % (Berglund 1996). Att miljön är skräpig eller ger ett intryck av bristande omsorg är en faktor som ökar osäkerheten, liksom A-lagets närvaro i stadens finparker.

PARKEN

Parken lyfts i debatten oftast fram som ett otryggt ställe. För att öka säkerheten kan parken utformas så att det finns en god överblick av området. Man kan t.ex. försöka undvika buskage nära gångvägar och arbeta med att göra platsen lättorienterbar. En kiosk eller restaurang kan öka trygghetskänslan. Parkens läge, entréförhållande, orienterbarheten och kontakt med sin omgivning påverkar också tryggheten och säkerheten. Att ge A-lagarna en egen plats är kontroversiellt men kan även vara ett bra alternativ för att öka tryggheten och tillgängligheten till parkerna för resten av invånarna. För den mörka tiden på dygnet ska det finnas alternativa vägar som går genom bebodda områden gärna utmed bilvägar.

Parker som ligger placerade utmed välanvända stråk får fler besökare. En fin sittplats kombinerat med att solen tittar fram gör att man kanske slår sig ner och vilar lite. Fridegårdsparken, Enköping

Planera för bra parker, sammanfattning

BRA PARKER

En bra parkstruktur ska tillfredställa människors behov av skönhetsupplevelser, den ska kunna underlätta och motivera nyttoaspekter så som t.ex. motion och sist men inte minst ge tillfällen för människor att upprätta lösa sociala band.

En bra park ska tillfredställa ett nyttobehov som när tillfälle ges kan leda till något mer. En varierad, välplacerad och intressant park som ligger utmed ett vackert stråk gör att man kanske väljer att ta promenaden genom parken. En fin sittplats kombinerat med att solen tittar fram gör att man kanske slår sig ner och vilar lite. Kanske möter man någon som man byter några ord med.

Parken ska verka inbjudande för flera olika brukargrupper samtidigt som olika grupper ska tillåtas ha sina egna revirmarkeringar. Det gör att människor kan mötas samtidigt som en viss distans kan upprätthållas.

Parkerna ska också vara välstädade och välvårdade samt lätt tillgängliga för allmänheten, i synnerhet för barn och människor med fysisk nedsatt förmåga. Oftast saknas det fina platser att stanna till på, något som är viktigt att tänka på (Berglund och Jergeby 1998).

PARKER SOM HAR SVÅRT ATT FUNGERA

Parker som har få eller inga besökare kännetecknades oftast av en brist på innehåll. De har stora öppna gräsytor som kantas av en mängd buskar och några enstaka träd. Många av dem är placerade som buffertzoner mellan bebyggelse och väg eller mellan bebyggelse och industri. Dessa områden ska då kanske inte tas med i beräkningar för lämplig parkmark på samma sätt som parker i mindre utsatta lägen. (Grahns och Berggren-Berring 1995)

upplands väsby

Kapitlet gör en snabb genomgång av kommunens historia och dagsläge samt en kort dragning av viktiga beslut och utredningar som är av intresse för detta arbete.

Kapitlet inleds med en kort sammanfattning av kommunens framväxt under 1900-talet fram till dagens situation.

I avsnittet om Upplands Väsby's grönplan ges en redogörelse av den utredning till grönplan som gjordes 1989.

I avsnittet om den nya kommunplanen från 2005 görs en kortfattad genomgång av kommunens intensioner när det gäller den offentliga miljön.

I det avslutande kapitlet kommer en kort presentation över Runby, den kommundel som valts ut som den geografiska begränsningen för detta arbete.

Nya bostäder på Centralvägen och upprustade vackra gaturum har de sista åren skapat en småstadskänsla runt Upplands Väsby centrum.

Upplands Väsby

SAMMANFATTNING

Upplands Väsby är en förortskommun ca 2,5 mil norr om Stockholm med cirka 37 500 invånare. Kommunen bildades 1952 efter en sammanslagning av socknarna Ed, Hammarby och Fresta, och kom att byggas ut kraftigt på grund av de goda kommunikationerna till Stockholm och Arlanda. Upplands Väsby är en av länets till arealen minsta kommuner med en yta på ca 85 km². Ca 1/3 av ytan utgörs av bostäder och industri som till stor del ligger samlade till ett centralt tätortsområde där kärnan har en viss stadsmässighet. Samhället skärs av i tre delar i nord-sydlig riktning av motorvägen (E4) utmed Brunkebergsåsen och stambanan utmed Väsbyåns dalstråk. Tätorten omgärdas av odlingslandskap och herresäten med gamla anor som i många fall ägs och styrs av samma familjer sedan 1700- och 1800 talet. Kommunen har många arbetsplatser och ligger på nionde plats i länet när det gäller självförsörjningsgrad. Arlanda är bland annat en stor arbetsgivare men flygbuller hindrar en utbyggnad av samhället norr ut och 40 % av kommunens mark utgör riksintresseområde för flygplatsen. Upplands Väsby är av tradition en arbetarkommun och utbildningsnivån ligger under länssnittet liksom den allmänna folkhälsan. Två tredjedelar av kommunens invånare bor i flerbiljshus. Efter nittioalets lågkonjunktur har kommunen haft en negativ nettoutflyttning som de senaste åren dock återigen övergått till en svag ökning.

Runsa slott som de avbildas i Erik Dahlbergs "Suecia antiqua et hodierna" från stormaktstiden. Koppar stick av E. Reitz 1695. Bild ur: "Upplands Väsby kulturhistoriska miljöer"

När Väsby Verkstäder flyttade ut till markerna runt den nya järnvägen 1903, började samhället sin snabba förändring. Arbetarbostäderna i Väsby villastad runt 1910. Foto ur: "Upplands Väsby 50 år"

De tre socknarna som efter kommun-sammanslagningen 1952 kom att bilda Upplands Väsby kommun

småhus

industrier

flerfamiljshus

Kommunen har gått från herrgårdslandskap med storjordbruk, via brukssamhälle med verkstadsindustri under nittonhundratalets början, till en ”modern” förortskommun vars centrala delar till stor del präglas ett stort inomhuscentrum från den omfattande byggnationseran under sextio- och sjuttioalet. Landskapet är, som typiskt för Mälardalen, varierande och växlande till sin karaktär. De största sammanhängande slättlandskapen ligger runt Edssjön i söder och Sjön Fysingen i norr. Från söder i Sollentuna/Rotebro sträcker sig ett dalstråk i syd-nordlig riktning via Rotebro ån till Edssjön och via Väsby ån till Oxundasjön i norr. Väster om dalstråket mot mälarens stränder breder ett höglänt, skogsbevuxen morän och bergsterräng ut sig.

NULÄGE

Nittioalets lågkonjunktur slog hårt mot Upplands Väsby och bland de många nedskärningarna så lades också många byggprojekt på is. Under 2000-talet har dock både Stationsområdet och Centralvägen genomgått markanta kvalitetsförbättringar. Den nedgångna stationsparken och Väsbyån har rustats upp med perenner och sittbänkar och utgör nu en liten pärla och en stolthet för invånarna. Även Centralvägen, som aldrig riktigt återhämtade sig från butikernas flytt till inomhuscentrumet, har fått en ansiktslyftning och nytt innehåll. På de gamla parkeringsplatserna, som blev över från miljonprogrammets dagar, bygger man ett nytt stadsrum med vackra gaturum med planteringar och bänkar. Även Dragonvägens slitna park och gårum

Diagram: "Upplands Väsby kulturhistoriska miljöer"

från 70-talet har rustats upp. Utanför tätortens centrum har kommunen jobbat framgångsrikt med att anlägga upplevelsestråk för fotgängare som sammanbinder de olika kommundelarna och visar upp det många gånger vackra landskap som finns kvar. Man har också aktivt jobbat med att få tillbaka bete och boskapshållning som ett sätt att sköta kommunens grönytor och ängar.

Litteratur: Ahlquist, L.G., Lönnquist, L. *Så byggdes Väsby*. 1983, Olausson, I. *Upplands Väsby 50 år*. 2002, Stiftelsen Stockholms läns museum, Upplands Väsby kommun, *Upplands Väsby kulturhistoriska miljöer*. 1998

Det sista av husen vid järnvägsstationen rivs för att ge plats för det postmodernistiska kvarteret Korp-kulla, Upplands Väsby landmärke ut mot järnvägen
Foto ur: "Upplands Väsby 50 år"

Upprustning av utemiljön runt Dragonvägens blå hus, 2004.

Bostadsnära parker är viktiga för lek, spel och samvaro. Parken ska upplevas som ett avgränsat grönt rum. I Väsby består denna parktyp oftast av ett glömt naturparti och utnyttjandet är sannolikt lågt.

Ett promenadområde ska vara av en sådan storlek att man kan känna sig ostörd. Väsby har ett mycket bra fungerande system av promenadområden.

Strövområdet ska ha en sådan storlek att man kan komma bort från staden. Här kan man ströva, plocka bär eller bada. I Väsby skulle stora värden tillföras till Runby om Edssjön gjordes tillgänglig som strövområde.

Övrig mark består ofta av stora kala gräsytor som gör att trafikområdena tar mycket större plats än vad som är nödvändigt. Med enkla medel som träd kan trafikytorna bli något positivt för Väsbyns gatumiljöer.

Grönplanen

BAKGRUND

Upplands Väsby's första och enda försök till en grönplan kom 1989 och är utförd av landskapsarkitektkontoret Landskapslaget. Grönplanen var tänkt att bygga på tre etapper där den första etappen tar upp förutsättningar och mål, den andra bildar själva grönplanen och den tredje etappen är mer direkta skötseldirektiv för olika kommun-delar. Den första delen kom kallas Skiss till Grönplan Väsby och blev den enda etappen som slutfördes innan kommunen beslutade att lägga ner arbetet. Här kommer en kort genomgång om innehållet och tankarna från Skiss till Grönplan Väsby.

STRUKTUR, GRÖNOMRÅDES DEFINITIONER

Grönplanen hade ambitionen att ta fram idéer för kommunens fri-tytor och starta en programdiskussion. Den delar upp grönområdena efter människors behov av olika storlekar på rekreationsområden.

VIKTIGA LANDSKAPSELEMENT

Viktiga landskapselement är bland annat resterna av Brunkebergssåsen, och Väsby åns dalstråk. De är så viktiga för landskapsbilden/stadsbilden att de bör pekas ut.

BOSTADSNÄRA PARKER

Bostadsnära parker definieras som en mindre anlagd park eller naturområde nära inpå bebyggelsen. Dessa parker är viktiga för lek, spel och samvaro. Trafikerade vägar utgör ett hinder för tillgängligheten och då särskilt för barn och äldre. Parken ska upplevas som ett avgränsat grönt rum. I Väsby existerar denna parktyp till stor del som ett glömt naturparti och utnyttjandet är sannolikt lågt. För att människor ska kunna utnyttja parkerna behövs det komplimenteringar i form av fler sittplatser, bollspelsytor och lekutrustning. Skötseln måste också ställas om till ett nytt utnyttjande. Många ställen behöver röjning och/eller nyplanteringar.

PROMENADOMRÅDE

Promenadområdets upptagnings område kan sägas gälla en stadsdel. Man går eller tar cykel dit och kan acceptera någon korsning eller trafikled. Det är viktigt att promenadområdet har ett sådant djup att det kan erbjuda ostördhet och naturupplevelser. Väsby har ett unikt

väl fungerande system av promenadområden.

STRÖVOMRÅDE

Strövområdet är natur eller landsbygdsområde av en sådan storlek att tätortsbon känner sig ”borta” från staden. Här kan man cykla, vandra, paddla eller plocka bär och svamp. För att ta sig till ett strövområde kan man ta bilen, cykeln eller bussen. Några fysiska barriärer finns knapp. Dåliga kollektivförbindelser kan vara hindrande för de hushåll som saknar bil. Ett strövområde har vissa målpunkter som lockar många besökare medan andra delar av naturen ska vara orörd. Ett strövområde behöver inte bara vara be-trädbar skog. I Väsby skulle stora värden tillföras i Runby om Edssjön gjordes tillgänglig som strövområde.

ÖVRIG MARK

Övrig mark handlar mycket om de områden som fungerar som trafikzoner och skyddsbuffertar från industri m.m. Områdena runt matargatorna skulle kunna vara mycket trevligare än vad de är i dagens läge. Stora kala gräsytor gör att trafikområdena tar mycket större plats av miljön än vad som är nödvändigt och skyddet mot bebyggelsen uteblir ofta. Järnvägen och motorvägen är också stora hinder och fler bra gång- och cykelvägsövergångar behövs. Med enkla medel som träd kan trafikgrönytor bli något positivt för Väsby's gatumiljöer. Kommunen borde ha en målsättning att plantera ett antal träd varje år.

GRÖNA KOMMUNIKATIONER

Gröna kommunikationer är gång- och cykelvägar (GC-vägar), ofta asfaltsbelagda, inom tätorten. Väsby har ett relativt bra utbyggt GC-vägssystem. En del gång- och cykelvägar går dock genom trista miljöer. Ofta handlar det om rena trafikytor med endast gräs mellan väg och GC-bana. Få av gång- och cykelvägarna tangerar eller korsar parkområden. Man ska försöka undvika att rutinmässigt placera gång- och cykelvägarna ut med stora trafikleder och istället försöka hitta nya dragningar som tangerar parkerna men ändå riktas mot målpunkterna. Ofta kan befintliga lokalgator och cykelvägar tillsammans med nya dragningar ge en fin gång- och cykelmiljö. Andra sätt att höja kvaliteten kan vara att jobba med belysning och vegetation.

DAGSLÄGE

Beskrivningarna över Upplands Väsby's grönytor stämmer väl överens med dagens utseende. Med undantag av de centrala delarnas

nyliga upprustningar så har inte mycket ändrats under de 16 åren som gått sedan grönsplanen gjordes 1989 vilket gör att skiss till grönsplan i stort sett hållit sig aktuell.

Framtidens Upplands Väsby, kommunplan 2005

DEN MODERNA SMÅSTADEN

Kommunplanen ”Framtidens Upplands Väsby, Den moderna småstaden” är en framtidsversion över Upplands Väsby's önskade utveckling från 2005 till 2020 där målet är att kommunen ska vara en attraktiv kommun att bo och verka i.

Kommunplanen 2005 ska ersätta Upplands Väsby's första översiktsplan som kom till 1990. Istället för att bara vara ett dokument om vatten- och markutnyttjande bestämdes det att den skulle utformas som ett strategiskt dokument för kommunens utveckling ett vidare perspektiv. I den ständigt ökande konkurrensen ansåg man att det behövs en stark strategi för att göra kommunen attraktiv. Upplands Väsby ska inte bara vara en förort, en bas för pendling till andra platser för jobb och upplevelser. Kommunen ska ha en egen identitet, en modern småstad mellan Uppsala och Stockholm. Visionen för kommunen lyder: ”Den vackra kommunen, där framtid och förntid möts- upplevelse rik, öppen och trygg” (Upplands Väsby 2004).

”Framtidens Upplands Väsby, Den moderna småstaden”
Nya stadskvarter runt centrum och en upprustning av gaturummen är en av målsättningarna som ska uppfyllas i den nya kommunplanen.

Flygbild över Runby från sextiotalet. Längst upp till vänster syns sjön Fysingen och i framkant ser man femtiotalsbostadsområdet Äggets ovala form. De gamla villakvarteren från Väsby Werkstäders dagar har ersatts av flerfamiljshus utmed Oxundavägen. Foto ur: "Upplands Väsby 50 år"

UTEMILJÖN

Genom en SWOT-analys (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats), där man försökte bedöma kommunens för- och nackdelar samt olika framtidsscenarier, kom man fram till 6 utvecklings områden som var viktiga för hur Upplands Väsby kommer att fungera i framtiden. Frågorna om utemiljöns utformning och innehåll ligger under flera av dessa utvecklingsområden. Gaturum, torg och parker ska bli attraktiva mötesplatser och fungera som stadens vardagsrum. Bra cykelvägar och kommunikationer ska befrämja folkhälsan och göra så att Upplands Väsby ska utses till landets cykelstad. De gröna ytorna ska också ha samma status som de bebyggda ytorna och grönskans ska vara varierande och inspirerande.

Runby

Det område i kommunen som detta arbete behandlar heter Runby och är den del av kommunen som ligger väster om järnvägen. Kommundelen var fram till kommunsammanslagningen 1952 en del av Eds socken och kom till en början att utvecklas relativt självständigt från resten av Upplands Väsby. Sin höjdpunkt hade Runby runt sextiotalet då de nybyggda flerfamiljshusen gav upphov till en snabb befolkningsökning. Trots sitt nära läge till Upplands Väsby centrum så fanns det behov för två torg som placerades på motsatt sida av Trädgårdsvägen, som bildade samhällets centralaxel. I dagsläget finns bara Runby torg kvar medan Oxundatorg och handelshus är rivet för att bebyggas med bostäder.

Genom bostadsutställningen Bo-85, som kommunen anordnade, fick Runby det nya bostadsområdet Runby backar i ett populärt fritids- och strövområde vilket dock genererade många protester.

Det senaste stora tillskottet av bostäder skedde på slutet av åttiotalet då markerna runt Eds prästgård bebyggdes med flerbostadshus och radhusområden, kallat Prästgårdsmarken.

I kommundelen idag bor det runt 6000 invånare med en koncentration av äldre människor runt Runbytorget där olika former av äldrehem är placerade. I de centrala villakvarteren från 40- och 50-talet pågår en generationsväxling då många nya barnfamiljer tar över från äldre generationer.

Kommunen har förutom gräsklippning inte särskilt mycket skötselåtaganden i Runby. Som exempel kan nämnas att det bara finns en kommunal lekplats i hela kommundelen. De grönområden och parker som finns består till största del av sparad naturmark och Runby sköter sig i mångt och mycket själv. I den kommande kommunplanen planerar man för första gången sedan åttiotalet en större utbyggnad av samhället på de omgivande åkermarkerna i tätortsran-

den där många Runbybor idag förlägger sina promenader. Med en närstående exploatering har planeringsbehovet av Runbys grönområden aktualiserats och är en av anledningarna till att kommundelen valts att analyseras i detta arbete.

De s.k. stjärnhusen vid Hagvägen i Runby uppfördes under 1950-talet och i början av 1960-talet. Bakom syns järnvägsstationen. Foto ur: "Upplands Väsby 50 år"

metod

I kapitlet följer en genomgång av de metoder som har valts ut för att analysera grönområdena i Runby samt vilka slutsatser som kan dras från dem.

I första avsnittet görs en sammanfattning över vilka faktorer som litteraturstudien pekade ut som viktiga för att parker ska fungera och bli omtyckta.

I följande avsnitt görs en genomgång av de analysmetoder som valts ut och varför de valts ut.

I de följande avsnitten följer en genomgång över analyserna och de resultat som ska hjälpa till att ge en bild över Runbys grönområden.

Kapitlet avslutas med en sammanfattning över vilka slutsatser som dragits över Runbys grönområden och parker.

“Parker i centrala lägen som korsas av väl använda stråk har större chans att få fler besökare.”

Utgångspunkt för val av analysmetoder

Utifrån litteraturstudien som behandlar parkers betydelse, utformning och användning har ett antal metoder valts ut för att analysera grönytorna i Runby. Analysmetoderna ska hjälpa till att bilda en uppfattning om hur gröonstrukturen ser ut och fungerar. Det har att göra med parkernas placering, vilka aktiviteter som kan tänkas äga rum där och hur de är utformade. Är de tillgängliga och i så fall för vem?

SAMMANFATTNING AV VIKTIGA PARKEGENSKAPER

I litteraturstudien framkommer, från olika forskningsresultat, ett antal faktorer som påverkar hur välbesökt och omtyckt en park eller ett grönområde är. Härnäst följer en kort genomgång av några viktiga slutsatser.

BRA PLACERING

Parker i centrala lägen som korsas av väl använda stråk har större chans att få fler besökare. Den vanligaste fritidsaktiviteten som människor ägnar sig åt utomhus är att promenera och man tar gärna vägen genom parken. Platser som passeras ofta av många människor upplevs också som tryggare. Dessa områden ska ha en viss estetisk kvalitet annars riskerar de att bli en skamfläck och kan påverka individens sociala självbild på ett negativt sätt. Parker som ska fungera som skyddszoner mot vägar, järnvägar och industrier har svårt att leva upp till sin dubbelroll. De blir oftast mer en buffertzon än en plats för rekreation.

LÄTTILLGÄNGLIGA

Parker ska vara lättillgängliga för att kunna användas av så många så möjligt. Förekomst av parkbänkar liksom ett lättforcerat underlag underlättar för människor med nedsatt rörelseförmåga att ta sig fram. Terrängens utformning har också stor betydelse liksom

Platsen ska gärna innehålla något speciellt som ger den en identitet. Vatten är ett exempel på ett element som är positivt för en parks användning.

förekomsten av trafikbarriärer till och från parken.

VARIATION, MÖJLIGHET TILL AKTIVITETER

Några av de mest omtyckta grönområdena är de multifunktionella parkerna. Vilka parker som blir multifunktionella har att göra med parkens form, ålder, placering, storlek och utformning. I dessa parker ger olika upplevelsekvantiteter möjlighet till en rad olika aktiviteter. Parken kan tillfredsställa många olika gruppers och individers behov. Solbad, picknick, bollspel m.m. är några exempel på omtyckta brukarvärden.

INTRESSANT INNEHÅLL

Den fysiska utformningen på parken/grönområdet har stor betydelse för vilka upplevelsevärden som platsen har. Det handlar om storlek och form och utseende. Allt för små och avlånga parker har visat sig vara svåra att få folk att använda om dessa inte innehåller något mycket speciellt. Gamla träd, en bra rumsstruktur och vatten är exempel på element som är positiva för en parks användning. Platsen ska gärna ha något speciellt t.ex. ett fint landskapsrum, något som skänker platsen en identitet.

Val av metoder

För att undersöka hur det förhåller sig med dessa värden i Runbys grönsstruktur har jag valt ut följande metoder att arbeta med.

STOCKHOLMS STADS SOCIOTOPKARTA, BRUKARVÄRDESKARTAN

I Stockholms stads sociotopkarta har man valt att till stor del värdera en parks värde genom de aktiviteter som människor utövar på platsen. En park med många brukarvärden är en värdetät park. Vissa aktiviteter kan samsas medan andra är mer känsliga och behöver egna platser. Målet är att få så många människor som möjligt att använda och uppskatta parkerna. I Runby används metoden för att se vilka aktiviteter/brukarvärden som grönsstrukturen erbjuder,

samt för att göra en uppskattning om vilka områden som är väl använda respektive mindre använda.

LJUNGBY KOMMUNS UTVÄRDERINGSMETOD FÖR GRÖNYTOR

I Ljungby kommuns grönsplan har man använt sig av en poäng-systemsmetod för att göra en värdering av vilka grönytor som fungerar bättre respektive sämre. Metoden riktar främst in sig på barn och äldres användning av grönytor, då man anser att det är de två grupperna som har störst behov av den nära utemiljön. Miljöer som innehåller något för dem, som t.ex. möjlighet till lek, sittplatser eller bra gångvägar, får mer poäng. Även utseendemässiga faktorer som rumslighet och vegetationens ålder ges en betydelse i detta relativt enkla sätt att arbeta. I Runby används metoden för att få en överskådlig värdering av grönytor med inriktning på barn och gamla som även säger något om platsernas utformning. Denna kan sedan jämföras med brukarvärderingen för att få en fylligare bild.

SPACE SYNTAX

Space syntax är en analysmetod som arbetar med stadsstruktur-ers morfologiska mönster. Det handlar om med vilken lätthet som människor (främst fotgängare) kan orientera sig genom de visuella rum som gator och platser bildar. Metoden tar fasta på den fysiska stadsstrukturens egenskap att bilda rumssekvenser som man sedan försöker koppla till olika mänskliga företeelser som t.ex. rörelsemönster, placering av kommersiella verksamheter eller inbrott statistik. Metoden har visat sig överensstämma relativt väl med hur människor rör sig genom en stadsstruktur. I analysen av Runby används Space syntax för att ge en övergripande bild av parkers och naturområdets placering i förhållande till stråk som är bäst placerade i stadsstrukturen. Resultatet vägs också mot egna och andras observationer.

TOPOGRAFISK TILLGÄNGLIGHET

För att undersöka hur väl parkerna är fysiskt tillgängliga har höjddata sammanställts och jämförts med rekommendationer på maxlut-

ningar i utemiljön. Förekomsten av gångvägar har också vägts in i analysen som ska ge en bild av hur många av Runbys parker som är tillgängliga för personer med nedsatt rörelseförmåga.

Brukarvärden

Sociotopkartan försöker svara på frågor om platserns användning, t.ex. för vem, till vad? Brukarvärdena är en del av Stockholms Stads sociotopkartearbete som även innefattar landformer, kulturhistoriska miljöer och befintliga och utvecklingsbara gångstråk. Om en friyta ska betecknas som kulturellt värdefull måste minst ett brukarvärde kunna tillskrivas platsen. (Ståhle 2002) Här följer en kort beskrivning hur man i Stockholms stads grönpplanearbete har arbetat fram de olika brukarvärdena.

METOD

Utifrån den forskning om parkers betydelse som finns idag samt ett stort antal intervjuer av medborgare har man jobbat fram ett observationsprotokoll och ett antal brukarvärden. Dessa brukarvärden ska motsvara vad människorna önskar att ägna sig åt på platserna. Vissa brukarbegrepp är av en allmän karaktär av betydelse för vardagslivet som t.ex. brukarvärdena rofylldhet, grön oas, lek och promenad. Andra refererar till mer specifika önskemål och platser som blomprakt, båtliv, bad och djurhållning.

Själva karteringen av friytorna görs av en landskapsarkitekt/planerare som är väl insatt i friytornas betydelse och användning. Observationernas syfte är att försöka fånga hur faktiska och potentiella brukare värderar och använder friytan för deras utevistelse och liv. Det handlar mycket om att sättas sig in i hur ytan används av olika människor. Hur är det att vara barn här, äldre eller tonåring? Vad skulle flanören, den naturintresserade eller solbadaren känna för platsen? Här blir också spår av användning en viktig faktor, stigar,

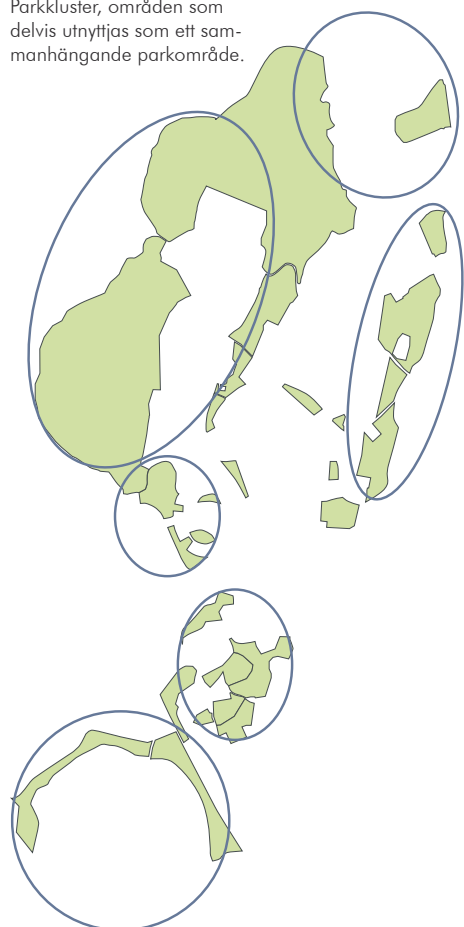
slitage och förekomst av kojor kan berätta hur en plats används. (Ståhle 2002) Observationerna jämförs sedan, i de fallen de finns enkäter och undersökningar över platsen, med brukarnas synpunkter. Efter att materialet över platsen sammanställts kan de brukarvärden sättas ut som platsen anses rymma. Det ligger dock alltid en värdering i begreppen och brukarvärdena kan aldrig göras till sanningar. Istället bör de mer betraktas som utgångspunkter för en diskussion om friytornas möjligheter.

EGET TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

Brukarvärdenas innehåll och betydelse finns listade i Stockholms parkprogram. För att få en känsla för hur brukarvärdsmetoden skulle praktiseras gjorde jag en testtur i Hässelby med deras framtagna sociotopkarta. Stadsdelen har en liknande gröonstruktur som Runby, med många sparade små naturområden och bergig terräng. För vissa ytor kändes brukarvärden självklara. För andra brukarvärden, särskilt de mer allmänna ro, lek och grön oas, var det svårare att hitta klara samband mellan plats och brukarvärde. Särskilt i de allra minsta naturområdena och parkerna fanns en viss godtycklighet när det gällde värdering av innehållet.

Stockholms sociotopkarta gör en indelning mellan olika bebyggelsestrukturers tillgång på friyta. Teorin menar att tätbebyggda områden, som sekelskiftets stenstad, har ett större behov av offentliga grönytor än vad ett villaområde eller ett miljonprogramsområde har. I Runby har jag bedömt att denna indelning har mindre relevans då bebyggelsen är relativt blandad samt att skalan är så liten att man lätt kan röra sig från ett område till ett annat. Jag har även valt att enbart presentera brukarvärdena då det är den bit som är mest intressant för detta arbete. Värdet grön oas har bytts ut mot grönska då grön oas lätt kan förväxlas med en plats och inte en upplevelsebar kvalitet (Magnusson 2005). I karteringen av Runbys friytor stod det tidigt klart att många platser skulle kunna ha flera brukarvärden om de bara fick små ändringar. Ett typiskt exempel är gräsmattor och ängar som skulle kunna användas för t.ex. solbad

Parkkluster, områden som delvis utnyttjas som ett sammanhängande parkområde.

Runbys grönområden/parker har delats upp och namngets för att lättare kunna analysera och resonera kring olika områden. Denna indelning baserar sig på sociotopmetoden där olika områden delas in efter en grövre biotopindelning t.ex. skog, öppen gräsmark osv. Många av grönområdena och parkerna är redan namngivna och har behållit sina namn i denna sammanställning. De områden som idag saknar namn ha fått nya under detta arbete. Om man har som målsättning att i framtiden arbeta och utveckla dessa områden är det viktigt att samtliga områden får någon slags beteckning, namn och storleksangivelse. Dessa namn kan då tas fram i samarbete med t.ex. hembygdsgenombudet och Runbys invånare.

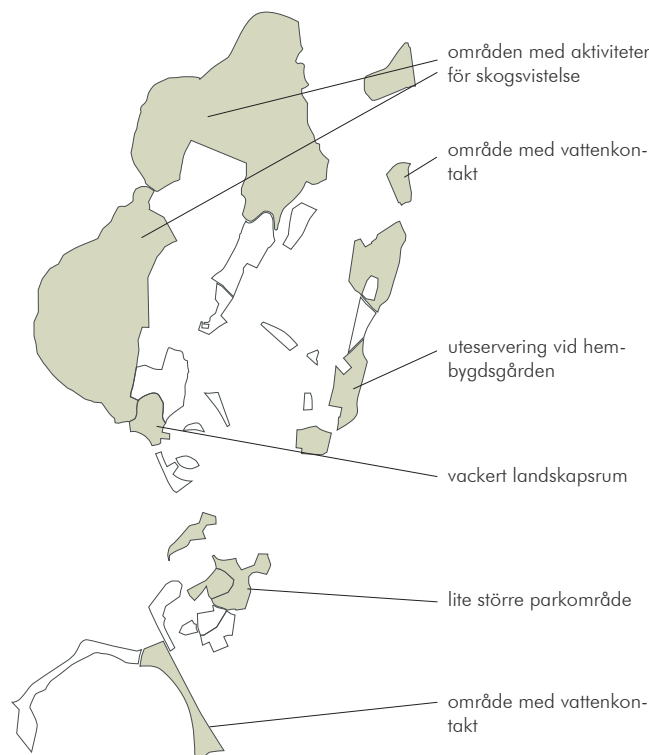

eller bollspel, men som genom sin brist på utformning signalerar att de inte är till för att användas. Ett annat exempel är strandkanter runt vatten som genom olika hinder (staket, täta vassbälten m.m.) inte kan erbjuda människor vattenkontakt och utsikt. För att fånga upp dessa potentiella brukarvärden har dessa fått en annan färg (blå). Kvaliteter som skulle kunna äga rum på en plats men som i dagens lägen med alla sannolikhet inte gör det.

SAMMANFATTNING AV BRUKARVÄRDEN I RUNBY

ANVÄNDNING

I brukarvärderingen av Runbys grönytor har så gott som alla ytor minst ett brukarvärde och skulle då genom Stockholms Stads sociotopmetod klassas som kulturellt värdefulla. Undantaget är de trafikytor som bitvis omger Mälarvägen och de andra två stora matargatorna, Jupitervägen och Löfstavägen. Många av de lite större områdena visade tydliga spår av användning och var ofta präglade av ett utbrett finmaskigt nät av stigar. Under observationsrundorna var det också mycket folk ute och rörde sig i kantzonen till tätorten, speciellt hundägare. I de mindre naturområdena runt dagis, skolor och bostadsområden fanns det många lekande barn och kojor. På

vissa plana gräsytor har människorna tagit sin utemiljö i anspråk och ställt upp fotbollsmål för spontana bollplaner.

VISTELSEYTOR

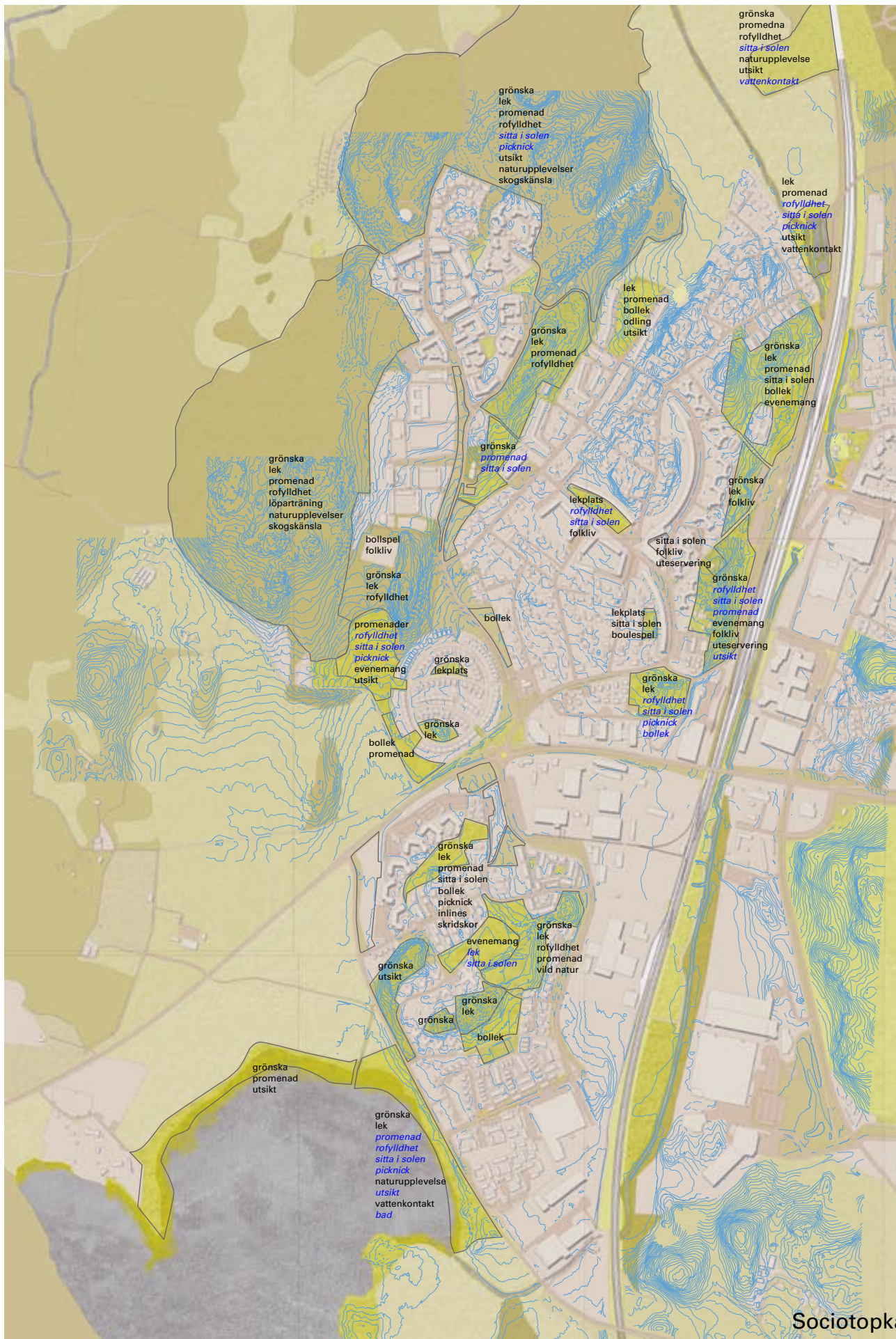
Gemensamt för de offentliga grönyterna i Runby är att det nästan helt saknas platser för att stanna upp och vistas på. Det beror dels på avsaknaden av sittbänkar men också avsaknad av en gestaltning som inbjuder till vila. Många av ytorna är antingen av skogskaraktär med små stigsystem eller av gräsmarkskaraktär, där mycket få saker signalerar att det är möjligt att slå sig ner. Ytorna i de centrala lägena av Runby är mycket små och få men i gengäld inte så branta som de lite större områdena.

De två stora fina skogsområdena i öst och norr innehåller många brukarvärden kopplade till skogsvistelse. Förutom dessa framträder sju områden med fler än fyra brukarvärden, existerande eller potentiella. Två av dem har vattenkontakt, Edssjöns strand och området kring den nyanlagda Ladbrodammen, vilket ger bra möjligheter till att utveckla fina parkmiljöer. Ett annat intressant exempel är området runt Hembygdsgården som erbjuder uteservering på sommarhalvåret. Den gamla gården är omgiven av ett mycket vackert, äldre ädellövskogsbestånd. Terrängen är dock på sina ställen mycket brant och skogen är för igenväxt för att det ska kunna gå att röra sig igenom den. Ytterligare två exempel är det öppna landskapsrummet utanför bostadsområdet Ägget samt de två större grönområdena i Prästgårdsmarken.

TILLGÅNGSANALYSER

Tillgångsanalysen visar att det råder en brist på brukarvärden som kan kopplas samman med lugna aktiviteter t.ex. sitta i solen eller ha picknick. Det råder även en total avsaknad av offentlig blomprakt vilket kan kopplas till att väldigt få av parkerna/grönområdena i Runby är av en gestaltad karaktär. Brukarvärdena är gott om eller mycket liten brist på är t.ex. lekplatser och platser för bollek vilket tyder på att grönområdena till största delen är utformade för barn eller att det finns gott om små naturområden där barnen kan leka.

 Områden med 6 eller fler brukarvärden (befintliga eller potentiella)

Sociotopkarta

STOR BRIST PÅ: Blomprakt, Bad, Sitta i solen, Picknick

BRIST PÅ: Rofyllidhet (främst i de centrala delarna), Grön oas (främst i de centrala delarna), Bollspel, Djurliv

INGEN ELLER LITE BRIST PÅ: Lekplatser/lek, Bollek, Odling (någon brist i de sydliga delarna), Vattenkontakt

VÄRDEN SOM BÖR NÅS INOM 200 METER

Grönska
Lek
Promenader
Rofyllidhet
Sitta i solen

VÄRDEN SOM BÖR NÅS INOM 500 METER

Bollek
Bollspel
Blomprakt
Parklek
Picknick

VÄRDEN SOM BÖR NÅS INOM 1-2 KILOMETER

Bad
Båtliv
Cykling
Djurliv
Evenemang
Fiske
Folkliv
Löpträning
Naturupplevelse
Odling
Pulkaåkning
Skateboarding
Skogskänsla
Skridskor
Torghandel
Uteservering
Utsikt
Vattenkontakt

Måttangivelsen är avståndet som värdet bör uppfyllas inom, från bostaden räknat, enligt Stockholms parkprogram.

Exempel på bristanalys, Värdet *sitta i solen* ska nås inom en radie på 200 meter. De områdena utanför cirklarna har brist på detta värde.

Ljungby kommuns parkanalys

Analysmetoden kommer från Ljungby kommun och arbetades fram som ett verktyg för att kunna göra en grov bedömning av kommunens tätortsnära parktyor i samband med upprättandet av kommunens grönsplan. Det var viktigt att grönsplanen skulle vara enkelt utformad och lätt att ta till sig. Därför valde man att främst fokusera på de sociala aspekterna vilket också framkommer i analysmetoden. Tillgänglighet och användbarhet av parkerna är två nyckelord i grönsstrukturplanen och som främsta utgångspunkt har man barn och äldres behov av en stimulerande utemiljö. Den relativt enkla poängmetoden som används i analysen är framtagen av en landskapsarkitektkonsultfirma och bygger på ett antal kriterier för vad som utgör en bra parkstandard. För varje kvalitet som parkerna eller grönområdena hade fick de en poäng. De kriterierna som gav poäng var följande:

- Stora träd
- Vattendrag
- Kuperad terräng
- God rumsbildning
- Acceptabel bullernivå
- Vindskyddat
- Lekvänlig
- Anordnad lekplats
- Plats för bollspel
- Rikt växt- och djurliv
- Årstidsperspektiv/blommor
- Promenadväg
- Plats för solbad, picknick
- Attraktiva sittplatser

Tre av kriterierna har direkt med barns lek att göra vilket gör att parker och grönområden med inriktning på barn automatisk får en hög poäng. För äldre och vuxna är attraktiva sittplatser viktiga liksom bra promenadvägar vilket båda ger poäng. De övriga kriterierna har att göra med vackra och intressanta platser där äldre träd, vatten och en god rumsbildning är viktiga kvaliteter.

EGET TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

Metoden är lätt att använda och går snabbt. Några av kriterierna är mer fasta medan andra blir mer subjektivt bedömda. Ljungby kommun har till stora delar ett platt landskap och parkerna består ofta av stora plana gräsmattor. Det är en av anledningen till att kuperad terräng har blivit en kvalitet som får poäng. I Runby är många av grönområdena så starkt kuperade att det är svårt att vistas i dem. Runby har också en stor andel skogsmark med tall och gran. På vissa ställen finns det bestånd av gamla lövträdslundar kvar som härstammar från äldre tiders hagmarksbruk. Dessa områden har höga kulturella värden och särskiljer sig från den omgivande skogsmarken. För att kunna fånga in Runbys och målarlandskapets situation, på samma sätt som Ljungby kommun har försökt fånga in sitt landskaps situation, valde jag att lägga till ett antal kvaliteter. Tillskottet blev kriterierna: Ej för brant, Äldre lövträd och Identitet. Den sistnämnda nya kvaliteten har att göra med hur väl en park utmärker sig från de andra. Finns det en vacker utsikt, ett speciellt vackert träd eller liknande? Det är ett försök att fånga in ett värde som kanske missas om det speciella inte har att göra med vattendrag eller en god rumsbildning.

SAMMANFATTNING AV PARKANALYSEMETOD I RUNBY

Resultatet av de olika poängsammanställningarna har delats in i olika grupper för att göra resultatet mer visuellt tillgängligt.

0-5

De ytorna som fått den allra lägsta poängen är ofta en plats med en

specifik användning t.ex. en gräsyta med bollspel eller valborgsmässofirande utan särskilt mycket andra rumsliga tillgångar.

6-8

En stor grupp av ytor ligger i spannet 6-8 poäng. De innehåller lite mindre än hälften av de kvaliteter som kan ge poäng. Kvalitetspoängen för dessa områden baseras oftast på närvaron av natur som stora träd, kuperad terräng, rikt växt och djurliv och årstidsväxlingar. Några få ytor i denna grupp har fått poäng för användning så som attraktiva sittplatser eller bollspel men då har även miljön innehållit tillräcklig med kvaliteter för att det ska räcka till den här poängnivån.

9-11

Nästa stora grupp är de ytor som har mellan 9-11 poäng. Här ligger många av de områden som dels har uppvuxen grönska men som också har något mer t.ex. vattenkontakt, bollplaner eller promenadvägar. Lekplatser eller möjlighet till lek ger tillsammans många poäng vilket visar sig genom att de mycket små platserna i de centrala delarna får höga poäng trots att de inte innehåller så mycket annat. Annars är de områdena som får högst poäng oftast lite större, som t.ex. de två stora skogsområdena eller de parker som har vattenkontakt och/eller gamla lövträd. Här kan det finnas stora potentialer att öka kvaliteten genom sittplatser eller promenadvägar.

12-17

En enda park hamnar i den högsta poängkategorin. Det är området i Prästgårdsmarken som ligger på de gamla markerna till Eds prästgård. Parken är relativt liten men innehåller många av de kvaliteter som ger höga poäng. Området karaktäriseras av en vackert nedsänkt parkrum som på två sidor omges av sluttande kullar där gamla ekar och lövträd, från Prästgårdens dagar, växer. Det finns en lekplats nära ett litet naturmarksområde där barnen kan gömma sig i buskagen och bygga kojor. I parken finns också en inhägnad basket och innebandyplan där de lite större barnen åker inlines på sommaren och skridskor på vintern. Prästgårdsmarkens park är en av mycket

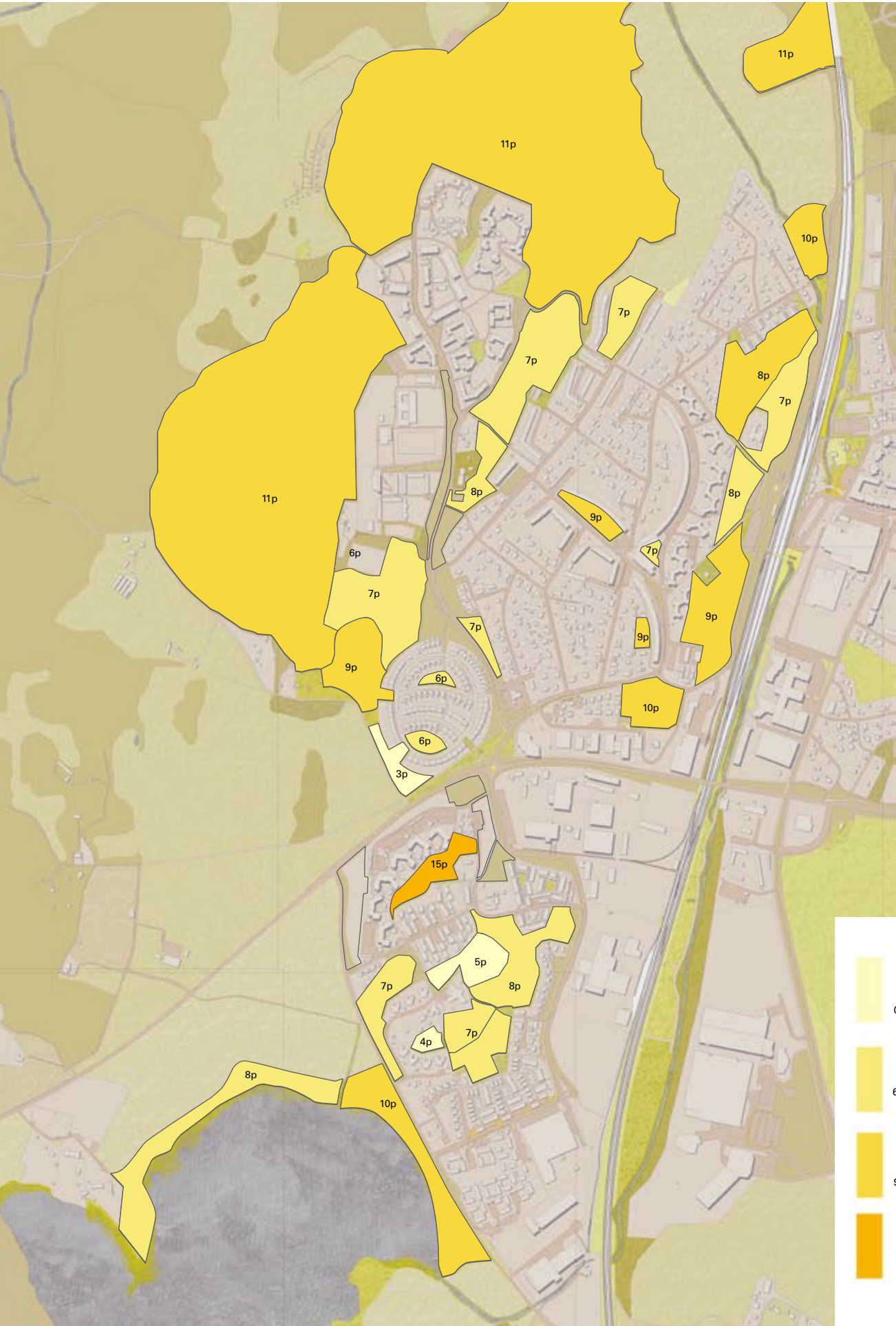
få, om inte den enda, gestaltade parken i Runby och ett fint exempel hur man kan ta till vara och utveckla befintliga kvaliteter.

JÄMFÖRELSE MED BRUKARVÄRDESKARTAN

När man jämför parkanalysmetodens resultat med brukarvärdeskartan ser man många likheter. De områden som får högst poäng i parkanalysen är i stort sett de samma som har fler än fem brukarvärden knutna till sig. Detta kan till viss del bero på att båda metoderna riktar in sig på en användning av parkerna, med fokus på de sociala aspekterna. Parkanalysen innehåller dock 11 kvalitetspoäng som inte har med parkens användning att göra utan istället är direkt kopplade till parkens utseende och innehåll. Detta gör att de morfologiska aspekterna får ett mycket stort genomslag. Att då brukarvärdeskartan och parkanalysen ändå stämmer så väl överens kan bero på sambandet mellan utemiljöns visuella och rumsliga innehåll kopplat till hur många människor som kommer använda området. Enligt Patrik Grahns forskning finns det ett tydligt samband mellan de upplevelsekvaliteter som ett område innehåller och vilka aktiviteter som kan tänkas äga rum där. Ett område med många upplevelsekvaliteter uppskattas och används av fler människor som i sin tur kan ägna sig åt många olika aktiviteter.

Prästgårdsmarkens bostadspark

Space syntax

Metoden har främst arbetats fram av forskaren och arkitekten Bill Hiller och sedan vidareutvecklats av en rad olika grupper som varje år håller ett stort symposium där man utbyter erfarenheter. Huvuddraget i teorin är att det finns ett fysiskt mönster i våra städers uppbyggnad som kan överensstämma med mänskliga beteenden, främst rörelsemönster. Vissa gator och platser har bättre kontakt med stadsstrukturen i sin helhet och får därför fler användare. Man säger att dessa gator är bättre integrerade. (Hiller 1996)

METOD

Metoden går ut på att en stads struktur, gator och platser, översätts till tvådimensionella linjer, så kallade axiallinjer. En axiallinje definieras som en siktlinje som man kan röra sig utmed. Utifrån en vald axiallinje räknar man sedan ut hur långt det är till alla andra linjer. Avståndet är inte metriskt utan mäts i antal steg, där ett steg motsvarar en brytpunkt med en annan axiallinje. Medeltalet för antal steg från den valda axiallinjen till alla andra axiallinjer i systemet ger den valda linjen sitt värde. Detta utför sedan med alla axiallinjer i systemet och de olika medeltalen bildar en hierarki där de mest centrala gatorna och stråken har det lägsta medeltal antal steg. Resultatet kan sedan översättas till en karta där hierarkin av de olika medeltalen visas upp med hjälp av olika färger.

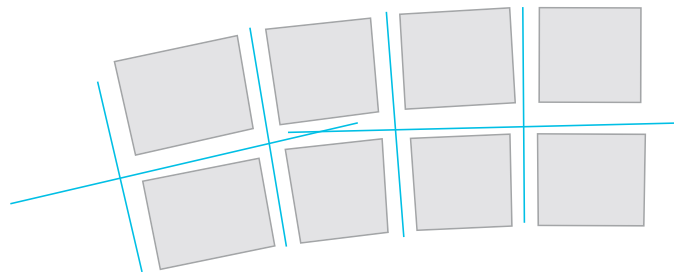
Att vissa gator är bättre integrerade än andra påverkar vart t.ex. affärer och restauranger placeras då dessa är beroende av platser och stråk där många människor passerar. Mätning av gångtrafik har visat sig stämma väl överens med de resultat som Space syntax ger. Den huvudsakliga kritiken mot Space syntax är att metoden har svårt att förutsäga människoströmmar som vissa målpunkter genererar t.ex. stora varuhus eller kollektivtrafikpunkter. De senaste dataprogrammen har dock fått nya verktyg för att efterlikna kollektivtrafiknoder. När det gäller målpunkter som varuhus hävdar de som arbetar

med metoden att dessa målpunkter oftast placeras på de gator som redan är väl integrerade och därför bidrar mer till en förstärkning av effekten.

Space syntax visar vilka gator som är bäst placerade i stadsstrukturen. Om ett stråk dock är svårforcerbart t.ex. genom att bebyggelsen runt omkring är tråkig eller att området är hotfullt så kommer få människor att röra sig på dessa stråk även om stråket har en bra placering. Kanske är det bättre att avstå från att med säkerhet uttala sig om hur människor kommer att röra sig för att istället prata om möjligheter. En gata som är bra integrerad har möjlighet att bli ett väl använt och trevligt stråk om utformningen uppmuntrar till det. På samma sätt som att en park som ligger bredvid trevliga och lättillgängliga stråk har större chans att få besökare om parken i sin tur har en tilltalande utformning.

SLUTSATS, SPACE SYNTAX I RUNBY

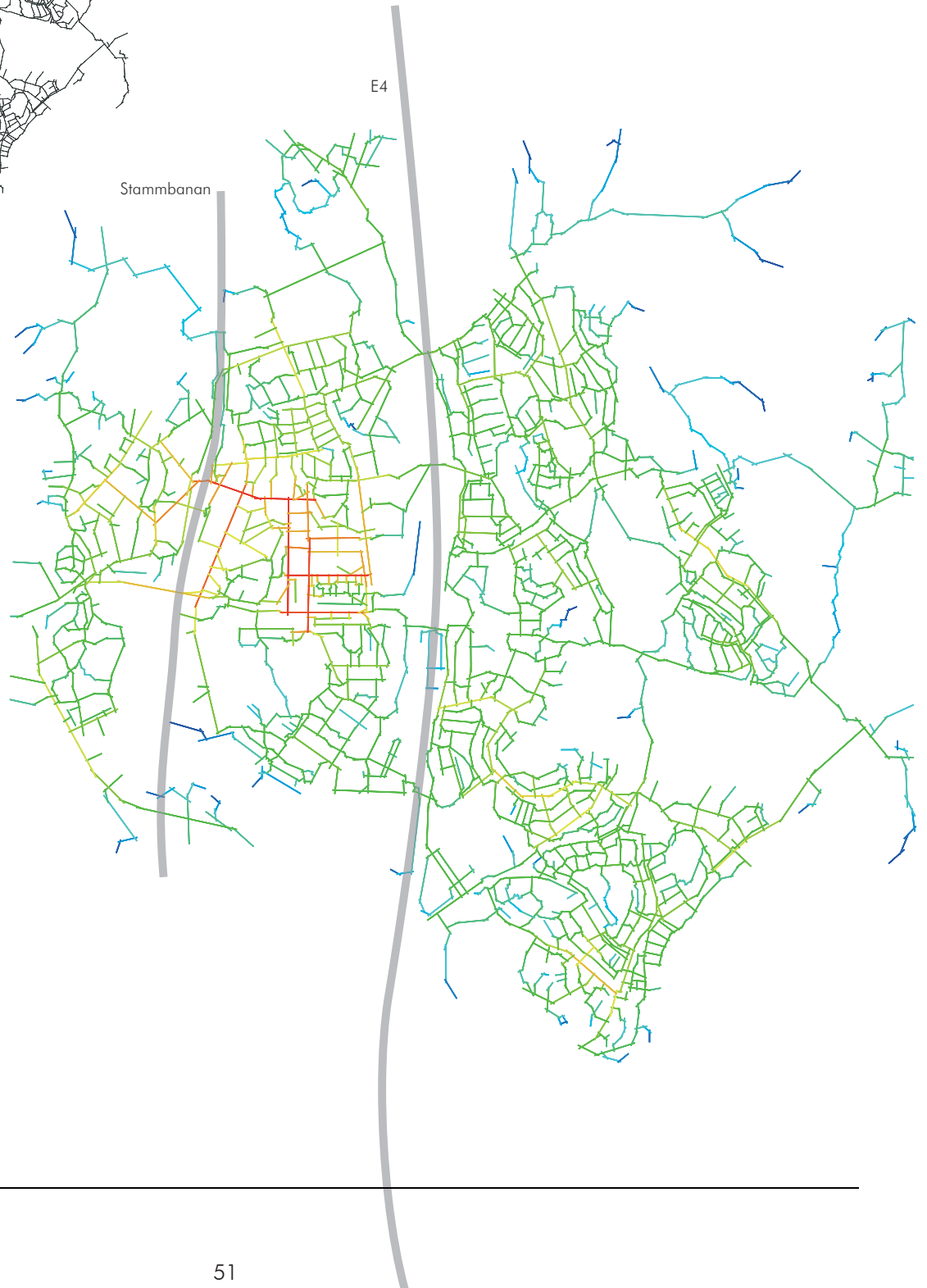
För att metoden ska få ett riktigt resultat måste så stor del så möjligt tas med av den stadsstruktur som finns i systemet. För att analysera Runby räcker det inte bara med Runby och centrum utan alla delar måste tas med vilket omfattar hela kommunen. I analysen har bara gator där man kan ta sig fram till fots använts. Stora trafikleder utan trottoarer har uteslutits. Resultatet i kommunen i stort stämmer mycket bra överens med hur samhället är uppbyggt och fungerar. Stationen och de centrala delarna är de som är bäst integrerade i

Siktaxlar i en tät bebyggelsestruktur.

Gatustruktur i form av axiallinjer. De två röda punkterna representerar järnvägsstationen, respektive Väsbys centrum.

Space syntax Upplands Väsby, $r = x$

systemet. Detta trots att Väsby's centrala delar inte ligger i mitten av systemet, vilket brukar vara där de stråk som är bäst placerade ligger. I mitten är det ju närmast till allt. Runbys centrala delar framträder som väl integrerade med samhället i stort. Trädgårdsvägen som gick mellan Runbys två torg (där endast ett återstår) framstår som central tillsammans med den tvärgående gångväg som leder från stationen upp till Runby torg.

GRÖNOMRÅDENA

När det gäller parker med en bra koppling till de välintegrerade stråken så finns de ett par som kan nämnas. Det grönområde som ligger så att det passeras av flest människor är det långa uppsplittrade parkstråket som ligger utmed förkastningsbranten vid järnvägen. Det finns både fördelar och nackdelar med denna placering. Parken passeras av många men fungerar också som en buffertzon mot järnvägen. Den plana delen av parken längs med järnvägen upptas bitvis av infartsparkeringarna som kommunen har planer på att utöka. Högre upp hindrar vegetation samt en brant terräng

från användning. Mycket skulle kanske vara vunnet om man lyckades ansluta parkområdet på södra sidan med en lite gångväg till ett välintegrerat stråk så att det gick att röra sig i den delen fram till hembygdsgården.

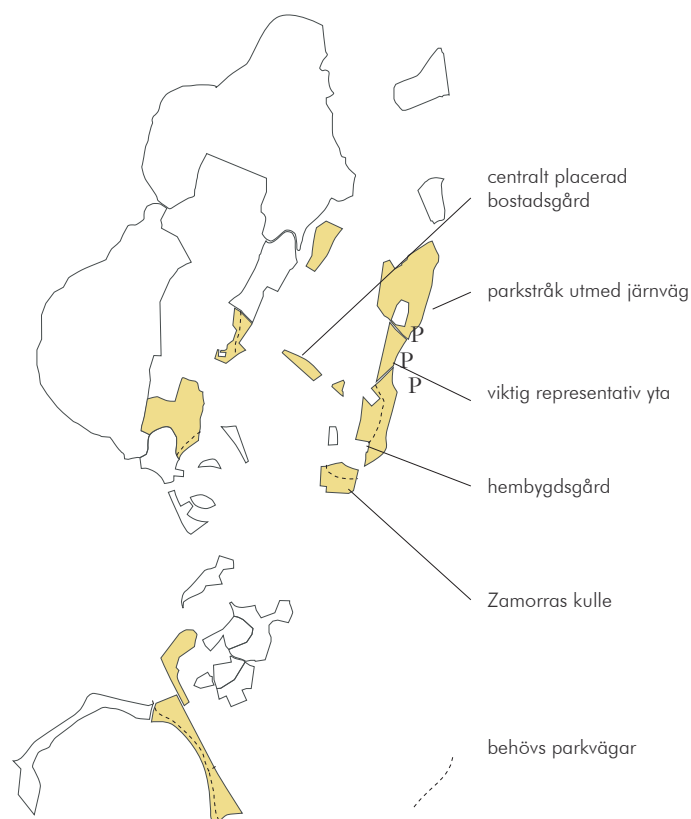
Området i mitten av de två gångvägarna upp från stationen är för brant och för litet för att tjäna som en vistelseyta. Det har dock stor betydelse som representationsområde i och med att det passeras av så många och ses från tåget. Platsen blir antingen något fint som tillför något när man passerar eller (om den inte tas hand om) något man dagligen måste skämmas för.

Ett annat grönområde med bra placering är en av båghusens bostadsgårdar som ägs av Väsbyhem. Denna halvvoffentliga gård vänder sin framsida ut mot den välintegrerade Trädgårdsvägen. Här passerar det många människor och ett stort antal äldre är bostatta i området. Parken eller bostadsgården är dock lite otidlig i sin utformning beträffande vem den är till för vilket hindrar någon större användning. Zamorras kulle är ytterligare ett exempel på ett grönområde som skulle få större användning om det fanns en koppling till det stråket som löper längsmed parken.

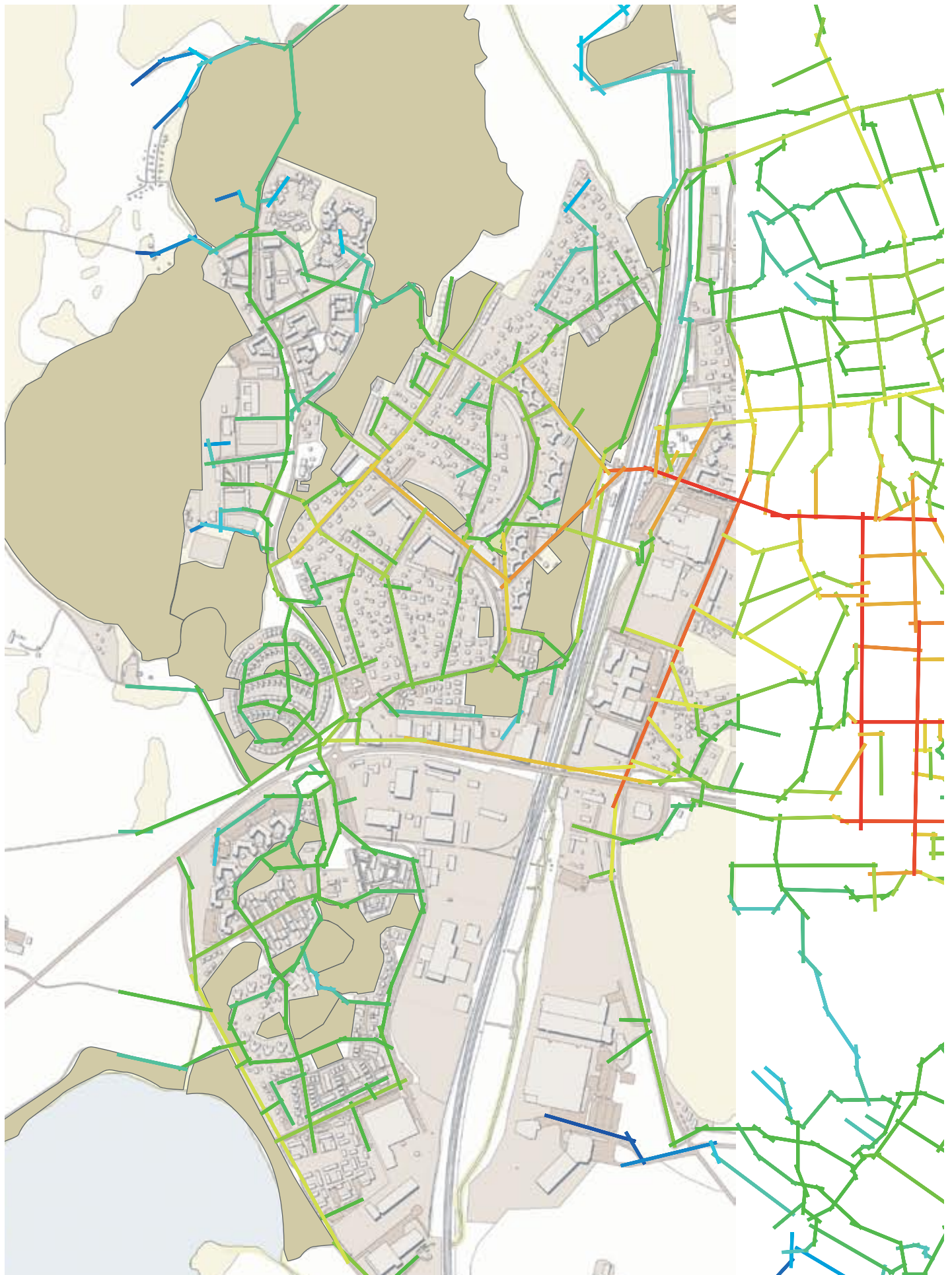
SAMMANFATTNING SPACE SYNTAX

Det finns en hel del potential för många av de centralt placerade parkerna men det saknas möjligheter till att röra sig igenom dessa grönområden. Ofta finns det varken en ingång eller utgång till parkerna och innehållet är av varierande kvalitet. Vissa ytor ska ha en sådan utformning att de kan tjäna som representationsområden och bidra med ett visuellt intryck medan andra borde öppnas upp och göras mer tillgängliga.

För många av resultaten som visas i kartan skulle det också räcka med en bra lokalkännedom för att veta vilka stråk som är bra placerade. Space syntax kanske främsta fördel i det här syftet är att göra strukturen synlig både för dem med lokalkännedom och för dem utan.

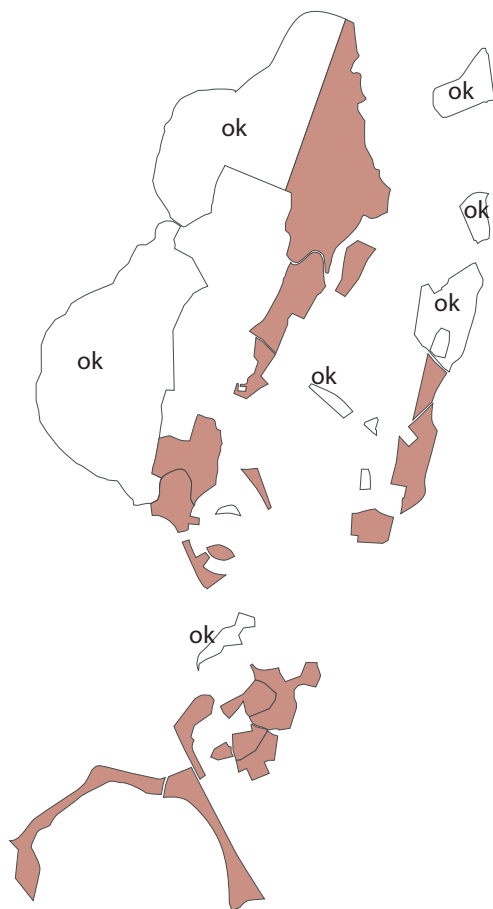

Parker med bra placering enligt Space syntax.

Topografisk tillgänglighetsanalys

Analysmetoden är relativt enkel och går ut på att områdenas topografi och lutningar jämförs med handikappsnormer för hur mycket en yta kan luta utan att det ska bli för svårt att ta sig fram. Många av Runbys grönområden är liksom Stockholms sekelskiftesparker belägna till de områden där det varit som svårast att bygga. Det rör sig ofta om blockrik skogsmark med starka lutningar som kan vara svåra att ta sig fram i även för personer utan rörelsehinder. Maxlutningen bestämdes till ca 8 %. Det motsvarar i stort den maximala lutning som en väg får ha i högst sex meter. Områden som i sig har en mindre lutning men har en svårforcerbar terräng som t.ex. blockrik eller slyrik mark markeras i en ljusare nyans. För personer med något slags rörelsehinder är dessa ytor inte nåbara. Förekomsten av gångvägar och lättforcerade stigar är av stor betydelse för den fysiska tillgängligheten och är därför också med i denna analys.

SLUTSATS I RUNBY

Att mycket av Runbys parkmark och grönområden består av kuperad skogs- och naturmark framkommer av analysen. Av den totala arealen grönområde är cirka 80 % av ytan av en sådan brant eller svårforcerbar terräng att den blir mycket svårtillgänglig för personer med något slags rörelsehinder. 1/4 av ytan är så kuperad att även människor utan rörelsehinder har svårt att ta sig fram. Mindre promenadvägar kan göra områden med svårare terräng, t.ex. skogsmark mer tillgängliga. I Bergaskogen finns det gott om stigar och ett eljusspår vilket gör att det är lättare att ta sig fram. Genom olika promenadvägar minskar den svårtillgängliga arealen till 50 %. Promenadvägar i naturmark finns nästan uteslutande i de två större skogsområdena vilka har så pass stor areal i jämförelse med den övriga parkmarken att skillnaden för vad som blir lättillgänglig yta ökar markant. Om man jämför antal tätortsnära parker som en person med nedsatt rörelseförmåga kan röra sig igenom är bara 1/3 av parkerna tillgängliga p.g.a. brist på gångvägar och svårforcerbar terräng. Vad det innebär att röra sig igenom en park har här bedömts till att vara när man rör sig i parken (med parkmark på båda sidor) utmed större delen av parkens sträckning. Att gå på en gata mellan en park och ett bostadsområde har inte räknats in liksom inte heller när man kan korsa en långsmal park i dess kortaste utbredning.

Slutsatsen av analysen är inte att alla grönområden ska korsas av stora gångvägar. Det finns en charm att gå på små stigar över sten och rötter, och människor som inte har några rörelsehinder ska ha en bra tillgång till strövområden av mer naturlig och vild karaktär. För de inre, tätortsnära parkerna där många äldre rör sig kan det dock vara befogat med bättre gångvägar. Det behöver inte vara några asfalterade gc-vägar utan mer större stigar och smala promenadvägar med ett lättforcerat material som smälter in i omgivningen, t.ex. packat stenmjöl. Att de tätortsnära parkerna öppnas upp ger också en signal att de är till för att användas, och inte bara en rest av natur som blev lämnad kvar för att det var för svårt att bebygga. En sådan signal kanske också kan locka ett större antal människor att röra sig ute i parkerna.

otillgängliga områden

Sammanfattning, parkanvändning

Analysen av Runbys parker visar att de områden som är så pass stora att de kan erbjuda en rörelse genom parken också används flitigt. Främst är det människor som promenerar genom de lite större skogsområdena och det band av grönområden som ligger utmed tätortsranden. En annan stor brukargrupp är barnen som leker i de mindre skogsområdena. Många av parkerna består till stor del av svårtillgänglig terräng och ofta saknas de gångvägar och sittplatser som skulle kunna underlätta användningen för vissa grupper. Det saknas också platser för vistelse och markeringar som signalerar att det är okej att slå sig ner. Vardiga sittplatser helt enkelt.

Små gräsplaner tas i anspråk för spontanfotboll, även om bara ett mål får plats.

“Det saknas platser för vistelse och markeringar som signalerar att det är okej att slå sig ner. Vardiga sittplatser helt enkelt.”

Många av de mindre naturområdena används flitigt av barn.

slutsats och förslag

I kapitlet formuleras och behandlas de slutsatser som dragits från parkanalyserna och litteraturstudien. Ett förslag tas fram för Runbys parkområden vilket bygger på ett system av platser och stråk sammankbundna i en nätstruktur.

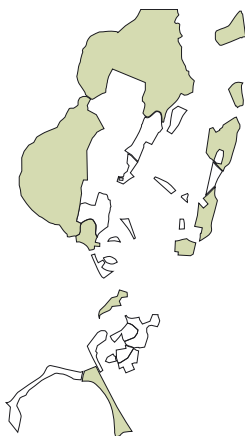
I första avsnittet görs en värdering av parkerna utifrån analysresultaten.

I det följande avsnittet presenteras en genomgång av ett promenadideal och en parkstruktur som är uppbyggd på platser och stråk.

I de följande avsnitten görs en genomgång av Runbys stråk och vilka områden som skulle kunna kompletteras med nya platser.

I det sista avsnittet kommer ett förslag på en ny parkstruktur och tillägg i Runbys parker, samt tre förslag på hur sådana tillägg skulle kunna se ut.

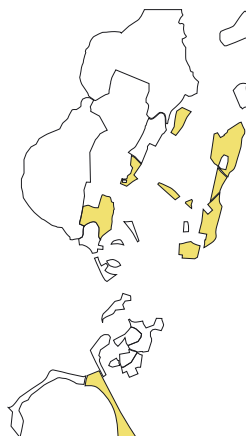

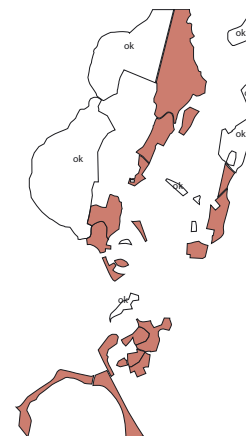
BRUKARVÄRDEN
Områden med 6 eller fler brukarvärden

LIJUNGBYS VÄRDERINGSMETOD
Områden med 9 eller fler kvaliteter

SPACE SYNTAX
Bra placerade områden enligt Space syntax

TILLGÄNGLIGHETSANALYS
Områden som är svårtillgängliga enligt den topografiska tillgänglighetsanalysen.

Analys-sammanställning och parkhierarki

När resultaten från de olika analyserna sätts bredvid varandra ser man att ett par parker återkommer i alla analyserna. Brukarvärdeskartan och Ljungby kommuns värderingsmetods karta är de analyser som har flest områden gemensamma. Båda dessa analysmetoder har en inriktning mot parkanvändning och aktiviteter, alternativt morfologiska faktorer som främjar aktiviteter. Områdena som framkommer på dessa två kartor är av en sådan karaktär att de används i dag eller har potential för att användas. Space syntax kartan visar på vilka områden som har en bra placering vilket också kan jämföras med de två övre kartorna. I jämförelse med den topografiska tillgänglighetsanalysen framgår det att många av de parker som har ett bra och centralt läge är idag svåråtkomliga.

Resultaten från de olika analyserna har sedan vägts samman till en värdering av parkmarken. Resultatet är uppdelat i fem kategorier:

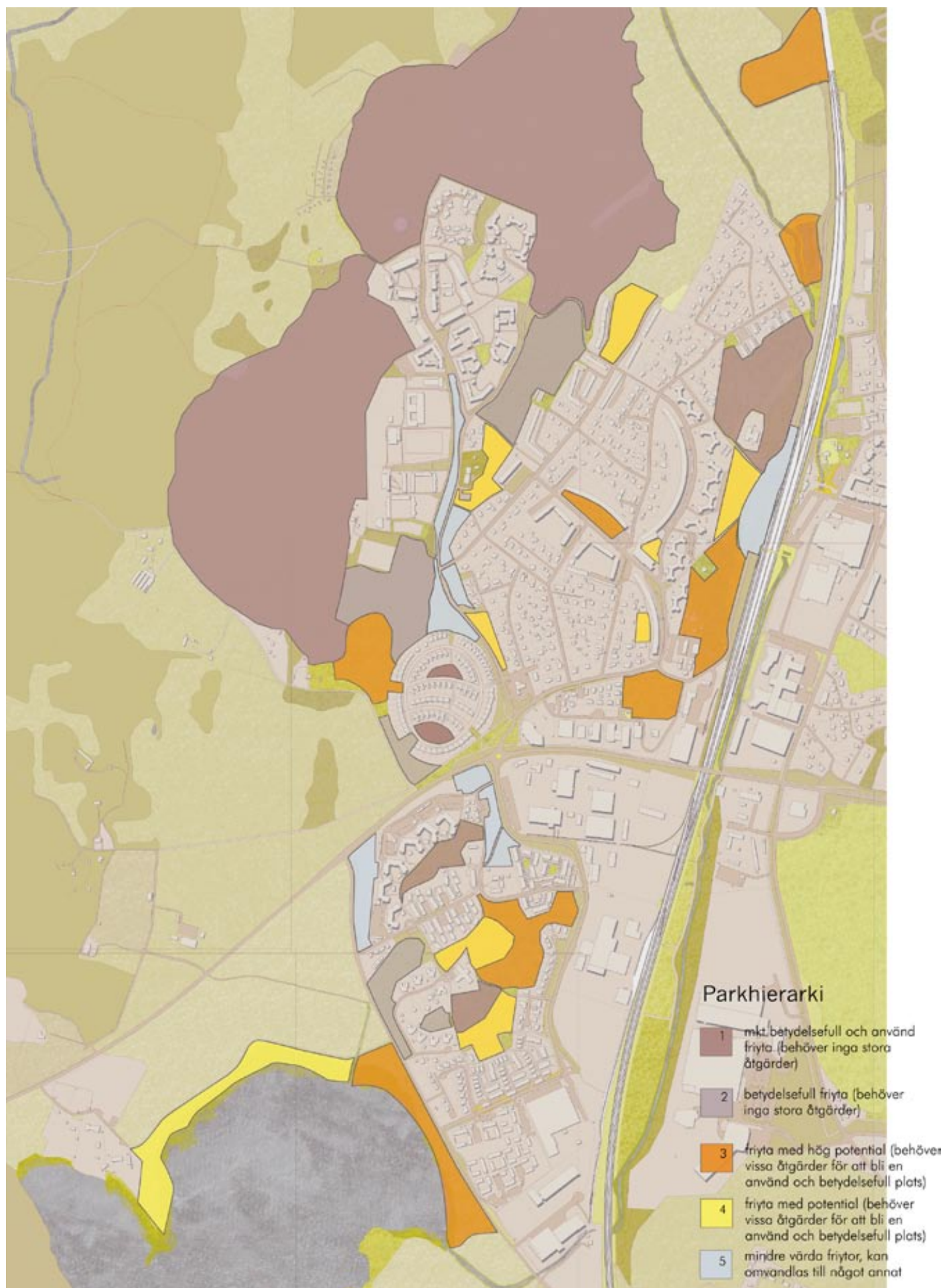
Kategori 1 handlar om ytor som är mycket betydelsefulla och som används flitigt i dagsläget. Dessa fungerar bra idag och behöver inga stora åtgärder.

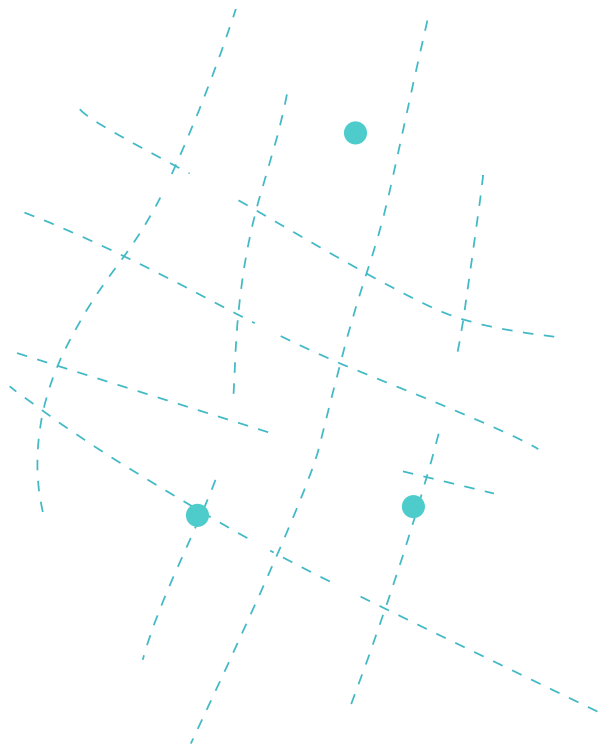
Kategori 2 är ytor som är visuellt mycket betydelsefulla men p.g.a. topografi eller andra faktorer gör dem svårutnyttjade. Denna kategori behöver inte heller några stora åtgärder.

Kategori 3 är ytor som i analyserna framträder som lågt utnyttjade idag men med en mycket stor potential att bli betydelsefulla och använda platser. Behöver åtgärder för att fungera bättre och för att människor ska lockas till att utnyttja dessa parker mer.

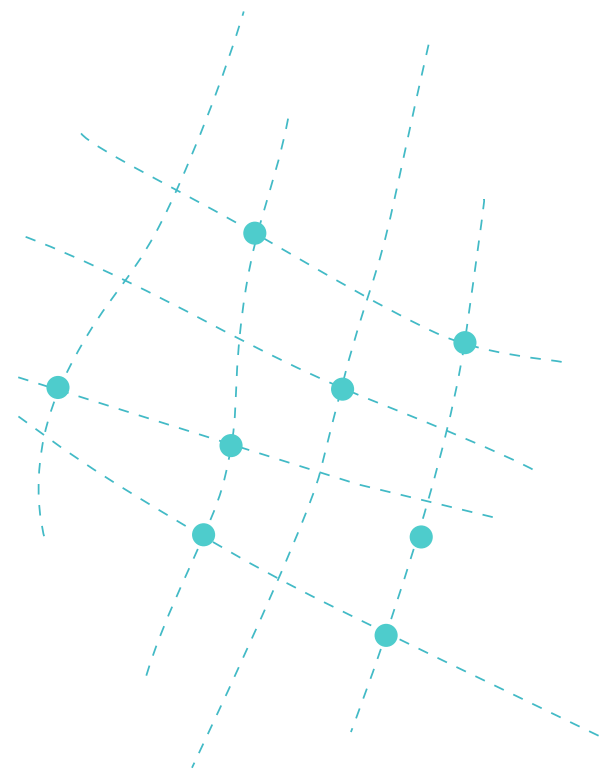
Kategori 4 är också ytor med möjlighet att bli bra platser dock p.g.a. storlek, läge eller topografi inte samma potential som kategori 3. Behöver åtgärder för att fungera bättre.

Kategori 5 är sådana ytor med så låg kvalitet ur ett rekreativt perspektiv att de inte har tagits med i parkanalyserna. Det rör sig dock om relativt stora ytor som med fördel skulle kunna omvandlas till något annat.

Figur över nodnät i Runby. Få platser/attraktionspunkter och en uppbruten nätstruktur som på sina ställen är svår att röra sig utmed.

En bra nätstruktur. Gott om platser och attraktionspunkter på strategiska lägen i nätet. Lätt att röra sig imellan och utmed.

Nodnätet

Många av Runbys centralt placerade parker och grönområden är så små till storleken, att möjligheten för dem att bli omtyckta multifunktionella parker måste bedömas som små. Ett sätt att ändå kunna utnyttja dessa små gröna rum är att genom olika stråk koppla samman dem med varandra till ett park- och upplevelsenät. Det handlar om att arbeta med helhetsgrepp över utemiljön där parkerna och stråken bildar en väv som människor kan röra sig igenom och uppleva. En sådan väv skulle kunna bestå av stråk, trevliga och lättillgängliga, och noder/platser där större och mindre parker och platser bildar uppehållsrum och visuella tillägg som ger positiva upplevelser. Detta synsätt kan knytas till ett promenadideal där utemiljön upplevs i sekvenser när man rör sig genom olika rum. Ett exempel på en sådan parkstruktur hittar man bl.a. i Enköping. Där har många av de små och stora parkerna som man skapat under de senaste åren kopplats ihop med bra gångvägar. För Runby är Enköpings stora perennplanteringar och skötselintensiva fickparker inget riktigt ekonomiskt alternativ. Men en sådan skötselintensiv gestaltning behövs inte alltid för att skapa den där speciella platsen utmed promenaden. Analysen över Runbys parker har pekat ut de områden som har potential att utvecklas till fina, välanvända platser. Genom att man utnyttjar de befintliga kvaliteterna de har skulle man med några få tillägg få en stor kvalitetshöjning av parkstrukturen. För att dessa platser ska kunna utnyttjas och upplevas behövs det även en bra struktur av gångvägar. I följande stycke kommer en genomgång av hur detta promenadvägsnät ser ut idag, vad som är bra och dåliga samt hur det skulle kunna se ut.

Promenaden

När man planerar för ett promenadvänligt samhälle bör man försöka skapa småskaliga varierande miljöer där gångaren kan röra sig genom olika rumsekvenser. En ofta uppskattad promenadmiljö är äldre villakvarter med uppvuxna trädgårdar där man kan gå i

långsamt tempo. Många miljöer har dock en brist på variation för dem som rör sig långsamt. Detta är vanligt i storskaliga miljöer, stråk utmed trafikleder och många rationellt lagda gång- och cykelleder. Starkt trafikerade gator anses också vara obehagliga att promenera utmed. Att färdas utmed sådana gator kräver ett snabbare tempo och en högre uppmärksamhet. Buller och avgaser gör det också svårt att njuta av utomhus vistelsen (Berglund 1996). Motionsspår i skogsmiljö som de flesta kommuner har är oftast mycket uppskattade men kan inte ensamt tillfredsställa behovet av bra promenadmiljöer. Att bara röra sig genom skog kan för vissa också kännas enformigt då det i princip handlar om en rörelse genom samma rum.

Att skapa ett promenadvänligt samhälle handlar om dels om den vardagliga rörelsen genom tätorten och dess parker och dels om vägarna ut i det omgivande landskapet för den lite längre motionspromenaden. Rörelsen genom tätorten är ofta kopplade till målpunkter, matvaruaffären, dagiset o.s.v. Det kan därför vara viktigt att det finns sammanlänkade stråk (gärna genom en park) som tangerar en målpunkt. På så sätt kan människor kombinera sina nyttoärenden med en promenad. Tätorten är som tidigare nämnt särskilt viktig för dem som inte har möjlighet att röra sig några längre sträckor ut i landskapet. För dessa människor är det viktigt att stråken i den tätortsnära miljön är lugna och lättillgängliga. Analyserna visade en brist på sådana gångvägar genom parkerna vilket gör dessa svåråtkomliga. I Runbys gatunät finns det både bra och mindre bra exempel på gångvägar när det gäller de gångsträckor som inte går genom parkerna.

TÄTORTENS STRÅK

BRISTER

Av de mindre bra exemplena är det framförallt fyra olika brister som framkommer i inventeringarna.

Den första bristen handlar om vägarna i de äldre villakvarteren från

40-talet. Dessa områden är mycket attraktiva ur en promenadsynpunkt och ligger centralt placerade. Bristen består i de mycket smala trottoarerna som ofta inte är mer än en meter breda. Ofta gör dessutom häckar och buskar från villatomterna utrymmet ännu mindre. Detta medför att man inte kan gå två i bredd eller möta någon från motsatt håll vilket gör att stråken i många falls känns obehagliga.

Den andra bristen handlar om trottoarer med som plötslig försvinner och lämnar gångare i en dikesgren vid en trafikerad väg. Detta händer inte på så många ställen men utgör ett starkt psykologiskt hinder för dessa stråk.

Det tredje bristområdet har med vissa miljöers upplevelsekvantiteter att göra. Där kan brist på variation i promenadmiljön göra att man drar sig från att gå utmed vissa sträckor. Det kan t.ex. handla om gångvägar som går utmed enformiga trafikmiljöer eller industriområden. Eller bostadsområden som placerar sina stora parkeringar utmed gatan. Gatumiljöer som känns trista och fattiga på upplevelsevärden kan bilda mentala barriärer som minskar människors rörelseradie.

Den fjärde bristen handlar om den privata miljön som utarmar den offentliga. Här handlar det om nybyggda bostadsområden som genom sin semiprivata karaktär begränsar den offentliga miljön. Ett vanligt exempel är ett inåtvänt högexploaterat radhusområde där

Ett strategiskt men tråkigt stråk som många människor rör sig genom. Mälarvägen, Runby

Eds allé

parkeringarna läggs ut mot den offentliga gatan och de mycket små vägarna som går in i området signalerar att de bara är till för de boende. För många sådana områden bidrar till en privatisering av utemiljön där det allmänna stråket, vårt allas offentliga rum, blir till en bakgata för trafiken.

BRA EXEMPEL

För andra stråk råder ett omvänt förhållande. Här signalerar istället utemiljön att den är till för de gående. Ett bra exempel på ett sådant stråk i Runby är Edsvägen som sedan övergår till Eds allé. Edsvägen är ett av Runbys mest använda stråk tack vare sitt centrala läge men också tack vare utformningen på gatumiljön. Här finns det en bred gångbana under en relativt nyplanterad allé. Hörnorna på korsnin-

garna har en extra utformning av kullersten och övergångställena är upphöjda och tydligt markerade vilket ger signalen att de gående här är viktiga. När de gamla träden i Eds allé tar över blir gatan bilfri och bildar ett mycket vackert promenadrum utmed bostadsområdet Äggets trädgårdar.

GC-VÄGAR

Runby har också ett bra utbyggt gång- och cykelnät. Särskilt bostadsområdena i Prästgårdsmarken går sträckningen genom fina miljöer och parker. Det finns dock en del områden där GC-vägarna går genom visuellt fattiga miljöer bl.a. ut med Mälarvägen

Smala trottoarer och utväxande buskar tvingar människor ner på gatan.

Edsvägen är ett bra fungerande promenadstråk.

och Lövvästvägen. Ur en trygghetssynpunkt finns det också några områden där gång- och cykelstråken löper långa sträckor utmed obobodda och under kvällstid folktomma områden. I många fall finns det inte heller några alternativa dragningar. Några sådana kritiska områden är viadukten och trafiklandskapet runt Runby rondellen samt stråket utmed Lövvästvägen och genom Skomakarhagen där människor tvingas färdas genom stora obefolkade områden och på sina ställen även tät skog.

PARKVÄGAR

För att öka tillgängligheten och användningsgraden av de centrala

parkområdena behövs det på ett par ställen ett tillskott av mindre parkvägar som ansluter till välanvända stråk i tätorten. Detta gäller även för de spontant uppkomna stigarna i grönområdena utmed tätortsranden. Dessa förvandlas lätt till lerpölar under regniga perioder och kan därför bli svår använda under vissa delar av året, vilket starkt påverkar möjligheten för folk att röra sig ute.

Exempel på täta radhusområden med parkeringarna placerade ut mot den allmänna gatan. Jupitervägen, Prästgårdsmarken.

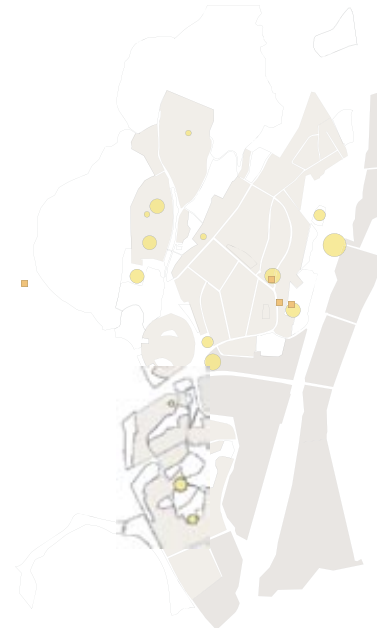

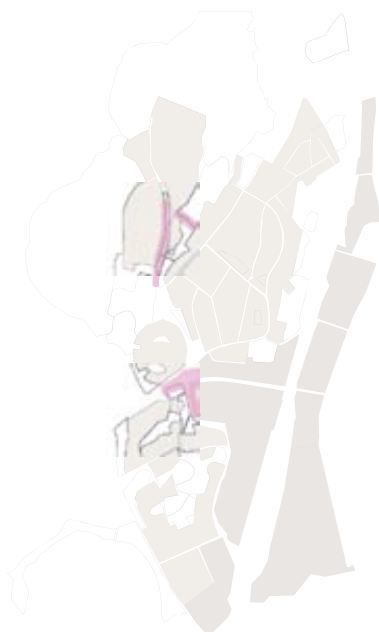
trafikbarriärer

mentala barriärer

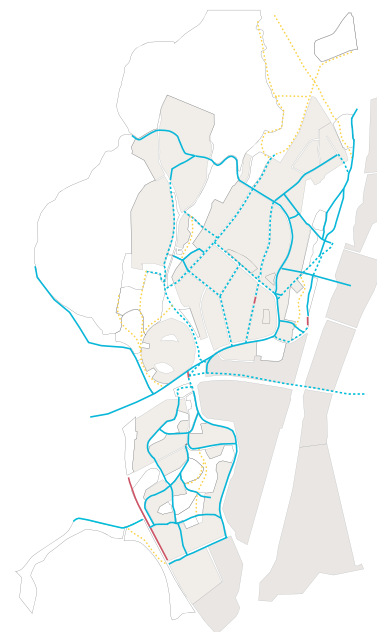
målpunkter: dagis, station, matvaruaffär, restauranger m.m.

Områden som kan upplevas som otrygga under kvällstid.

Områden som genom ett strategiskt läge bör vara välvårdade och trevliga.

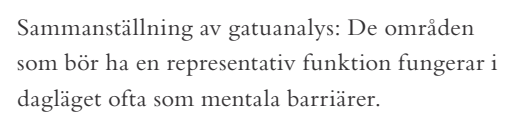

Gångvägssystem: / fungerar / behöver upprustning / barriärer / nya parkvägar

SLUTSATS

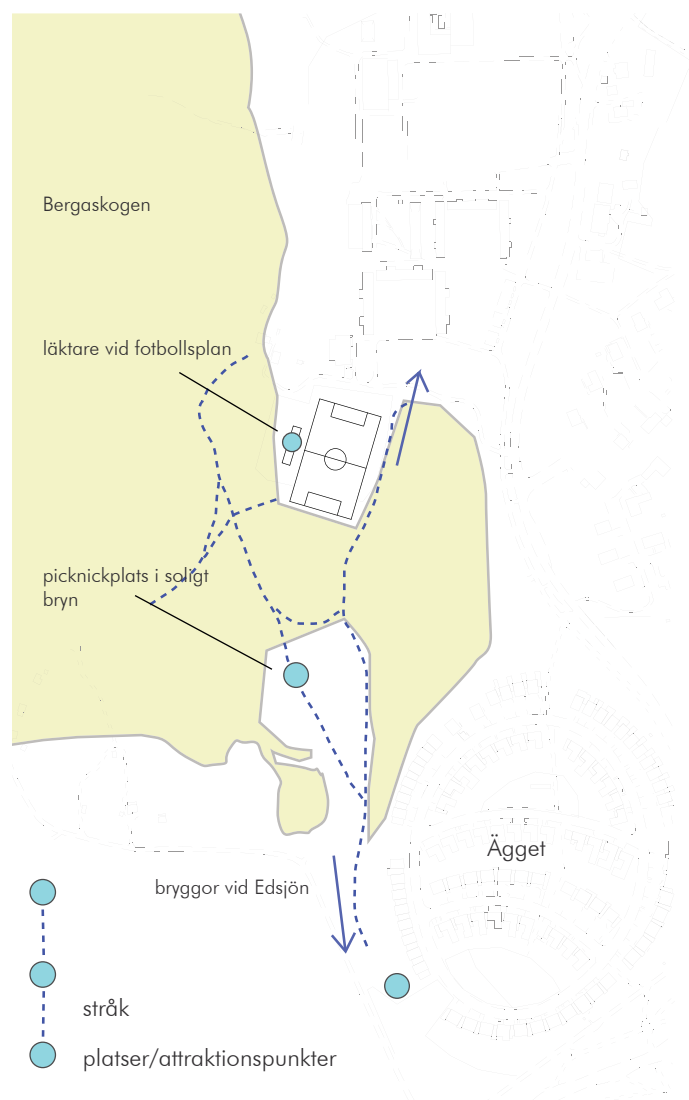
Risken är att brister i tillgänglighet och upplevelsevärden signalerar för människor att det inte är meningen att man ska röra sig utomhus. Gör man ändå det så måste man trotsa miljöns utformning vilket i sig innebär en psykologisk barriär som många inte kommer att ta sig förbi. Istället väljer man kanske att ta bilen för att hämta barnen på dagis eller köpa kvällstidningen. För andra stråk råder ett omvänt förhållande. Här signalerar istället utemiljö att den är till för de gående. En gestaltning i gatumiljön som uppmuntrar till promenader kan bl.a. fås genom upphöjda övergångsställen, alléer, bänkar och planteringar. Särskilt viktigt är det att se över trista eller

otrygga områden för att förhindra att dessa bildar mentala barriärer som minskar människors rörelseradie. I de äldre villaområdena där många uppskattar att gå skulle en breddning av en av trottoarkanterna göra mycket för tillgängligheten. Ett par av parkerna som ligger strategiskt till för promenader skulle behöva kompletteras med gångvägar. Denna komplettering gäller även för de små stigarna som går i naturområdena närmast tätorten. Båda dessa typer av stråk är av stor betydelse både för den tätortsnära promenaden och för promenaderna ut i landskapet. En sådan stig/gångväg, som kan bestå av ett enkelt material som stensmjöl och vara ca en meter bred, skulle avsevärt förbättra tillgängligheten och möjligheten för promenader.

“Platsen ska gärna innehålla något speciellt för att markera att det är tillåtet att uppehålla sig där en stund.”

Noderna/platserna

ATTRAKTIONSPUNKTER

I utemiljöns nät med stråk och punkter är de sistnämnda platser där något speciellt händer. Dessa attraktionspunkter kan vara olika saker för olika människor, gemensamt för dem är att de erbjuder ett värde. Det kan röra sig om fina läktare vid en fotbollsplan, en solig sittplats där man kan titta på människor eller en plats i närheten av vatten. Platsen ska gärna innehålla något speciellt för att markera att det är tillåtet att uppehålla sig där en stund. Halvt omotiverade parkbänkar i en miljö som inte innehåller något särskilt kan verka utpekande för dem som sätter sig där och därför motverka sitt syfte. Parkbänkarna blir stigmatiserande och bara människor som inte har något bättre för sig anses uppehålla sig på sådana platser. Järnvägsparken vid stationen däremot är ett bra exempel på där någonting extra, i det här fallet läget och perennplanteringarna, gör det tillåtet att slå sig ner. Parken är mycket välbesökt och många människor sitter på bänkarna vända mot solen. Närvaron av en uteservering och det passerande folklivet gör också platsen populär.

En attraktionspunkt kan även vara av en visuell karaktär. Det kan röra sig om en liten plantering av vårblommor under något buskage utmed vägen eller en slyröjning i en skogsslånt som lockar fram de första vitsipporna. Andra saker kan vara en grupp blommande träd på våren eller ett ställe där man kan plocka äpplen på hösten. Något litet extra ut med vägen som förgyller tillvaron för stunden.

SITTPLATSER

Som nämnts tidigare har Runby brist på fina och fungerande sittplatser. Det behövs en översyn var det finns sittplatser idag och var det borde finnas. Fina sittplatser behöver inte alltid röra sig om de standardmässiga träbänkarna som brukar stå i ytterstadens skogs-

Ett exempel hur ett enkelt nodnät kan fungera.

En ruta med stenläggning är ett enkelt men fint sätt att skapa en lite plats runt bänken. Enköping

bryn. Dessa utsätts ofta för skadegörelse vilket är ett stort problem. Kanske finns det bänktyper som är bättre rustade mot vandalism eller så kan bänkarna sättas i en kontext där de får ett högre värde. En sådan kontext kan bestå av ett finare utrymme runt omkring bänkarna på en sådan plats där mycket folk passerar. Utmed Oxundavägen är bänkar särskilt viktiga p.g.a. de många äldre människor som bor runt Runbytorget.

Bänkar i en kontext som fungerar. Andmatning och en rogivande utsikt. Väsbyån

Förslag på nya attraktionspunkter

PLATSER MED KVALITETER

För att kunna skapa platser med en tillåtande miljö för vistelse är det viktigt att ta vara på de parker som har kvaliteter som kan utgöra det där lilla extra. De nya attraktionspunkterna som skapas placeras därför i huvudsak i de områden som i analyserna pekade ut som platser med hög potential. Alla har de en eller flera av de tidigare nämnda kvaliteter som gör det möjligt för människor att slå sig ner med värdighet. De flesta av de föreslagna tilläggen utgår från platsens förutsättningar. Förslagen ska förstärka och lyfta fram kvaliteter för att bilda platser som man antingen kan passera eller stanna till vid. Förutom dessa allmänna platser och parker behövs de specifika områden för vissa användargrupper. Några tillägg utgår därför också från olika brukargrupperns behov av platser och möjligheter för aktiviteter riktade till dem. Här följer några grupper som behöver platser att vistas på.

PLATSER FÖR SPECIFIKA ANVÄNDARGRUPPER

BARNEN

För de barn som är så pass stora att de kan röra sig själva utomhus finns det många små naturområden som man kan leka i. Det är viktigt att värna om dessa platser och särskilt om de områden som ligger nära skolor, dagis och bostäder.

FÖRÄLDRAR MED BARN

Runby har ingen brist på lekplatser enligt tillgångsanalysen. De lekplatser som finns tillhör och står ofta på gården till ett flerbostadshus eller i mitten av ett tätt radhusområde. Båda typerna av lekplatser är små och ger ett halvprivat intryck. För föräldrar hemma med barn vars hus saknar egna lekplatser kan det vara svårt att veta vart man är välkommen. Kommunens enda lekplats i Runby, vid bostadsom-

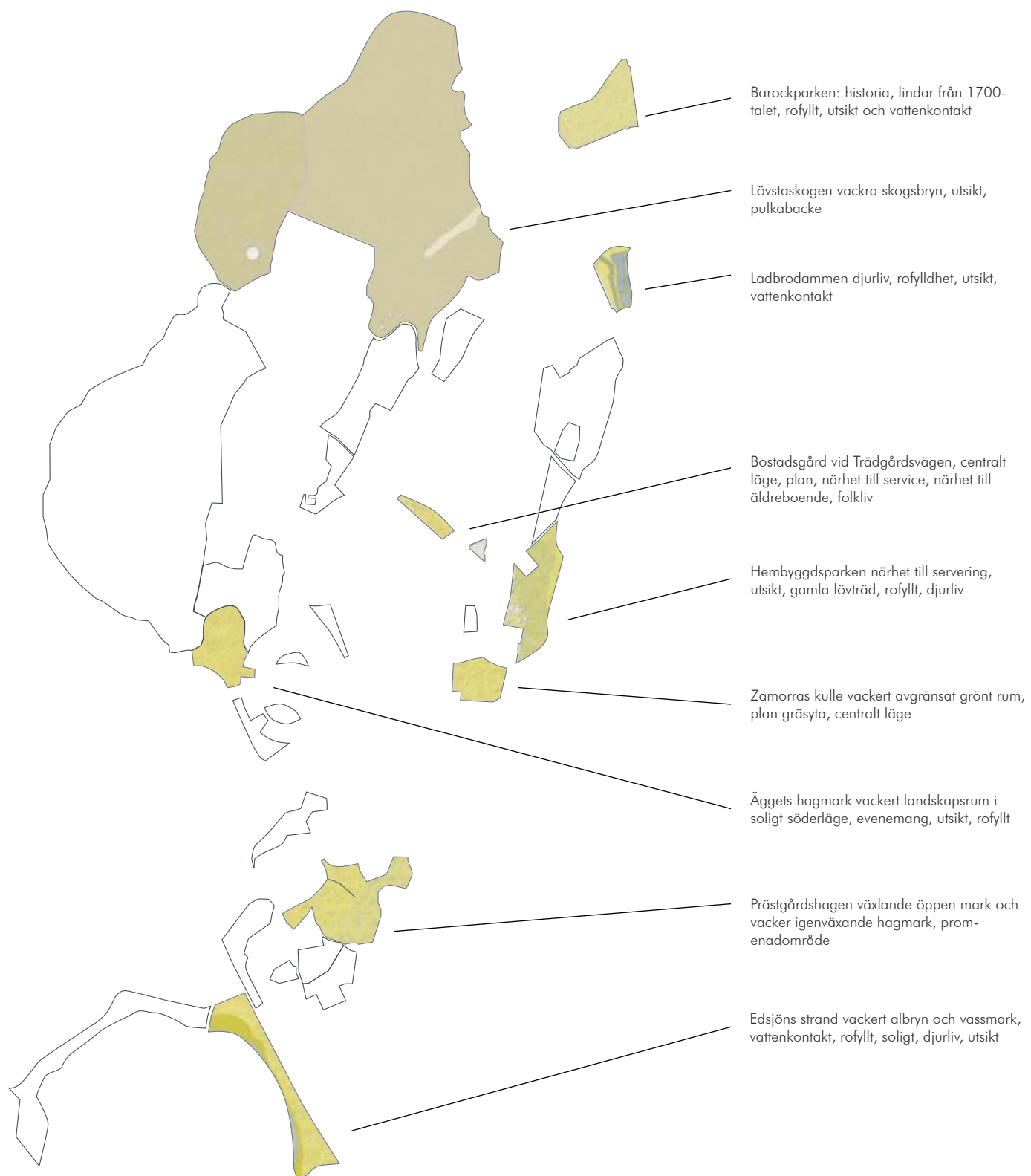
rådet Ägget, ger på grund av sin placering ett intryck av att vara halvprivat. För många föräldrar hemma med småbarn är det viktigt att träffa andra barn och vuxna ute. Främst för att det egna barnet ska kunna hitta lekkamrater men också för att föräldrarna ska få träffa andra vuxna i samma situation. Förutom i barndomen och under studietiden är tiden när man har småbarn den period i livet då man knyter mest kontakter. I Berglunds och Jergebys studier berodde olika lekplatsers popularitet mindre på vilken lekutrustning man kunde hitta där men dess då mer på hur stor möjlighet det fanns att träffa andra människor. Både barn och vuxna söker efter sociala kontakter. Därför är det viktigt att lekplatsen har kvaliteter även för de medföljande vuxna som t.ex. fina sittplatser i solen eller möjlighet till picknick.

Runby skulle behöva en lite större central lekplats som kan fungera som mötespunkt för föräldrar och barn. En sådan lekplats skulle kunna tjäna som komplement till de mindre lekplatserna på bostadsgårdarna. En bra lekplats har dels lekredskap men ska även gärna innehålla en lite vildare del för kojbyggen och friare lekar. Området får inte vara så stort så att man riskerar att tappa uppsikten över sina barn.

Baksidan av Zamorras kulle. Parken är en tänkbar placering för en lite större lekplats

Exempel på områden med hög potential

En tänkbar placering för en sådan lekplats-/park är parken vid Zamorras kulle. Parken består idag av en oanvänd gräsplan, bredvid ett radhusområde, som sedan övergår till ett halvslutet parkrum på baksidan av fornminneskullen. Parken ligger centralt bredvid Edsvägen, ett av Runbys mest använda stråk men har ett lågt utnyttjande p.g.a. bristande innehåll. Det vackra skyddade naturrummet med stora lövträd och buskar ligger lite undanskymt och svårt att hitta p.g.a. den höga vall som fornminnet utgör. Här skulle en vacker och spännande lekpark kunna skapas som en central samlingspunkt för Runbys småbarnsfamiljer. Den plana, icke kulturminnesskyddade gräsplanen kan användas för lekredskap, fruktträd och bänkar medan i den mer vilda delen kan det finnas utrymme för kojbyggen, lek och picknick.

ÄLDRE

De äldre är en grupp som är något åsidosatta i utemiljön i Runby i och med att många parker är svårtillgängliga och innehåller få saker som riktar sig till denna åldersgrupp. Hembygdsgården med sin uteservering på sommaren är ett välbehövligt undantag. På andra sidan järnvägen utgör den gamla villan vid stationsområdet, där PRO har sina lokaler, en trevlig mötespunkt för många. Här finns en vacker lite undanskymd trädgård med bouleplan och sittplatser. Att ta sig dit från Runby innebär dock att man måste ta sig både upp och ner för den långa backen till och från stationen, vilket kan vara ett stort hinder för många. Många äldre i studierna från Berglund, Jergeby, Grahn, Goran och Nordström efterfrågar en lugnare oas, ett litet finrum där man kan slå sig ner och betrakta folklivet på håll. I Runby finns det många pensionärer runt Runby torg där olika service-

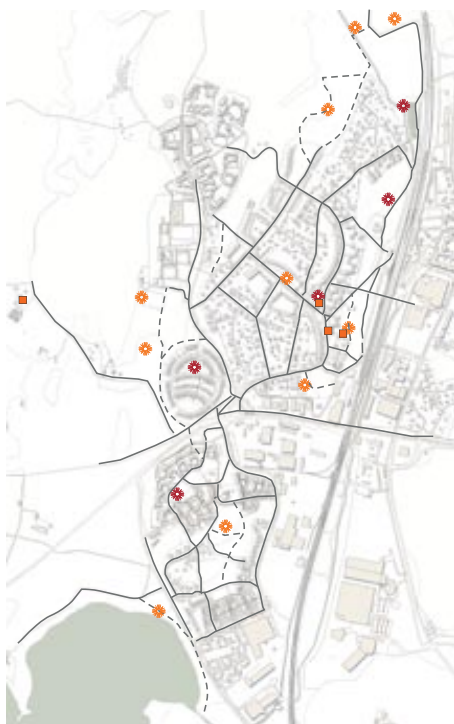
hem och gruppboende ligger placerade. Det största servicehemmet har en stor vinterträdgård med växter och röda stugor målade på väggarna och vårdcentralen kan man nå utan att behöva gå ut. Här i närheten skulle det behövas en plats för utomhusvistelse där även de som inte orkar ta sig upp och ner för Runbys backar kan få lite frisk luft och miljöombyte. Ett mellansteg mellan servicehemmets trädbemålade väggar och stationsparken på andra sidan järnvägen. Trädgårdsvägen och dess öppna bostadsgård ligger i det här fallet bra placerad, centralt med en någorlunda plan terräng. Många pensionärer rör sig idag ut med gatan fram och tillbaka för att få lite motion men även här saknas det sittplatser. I någon del av bostadsgården, kanske där lekplatsen ligger i dag skulle ett lite finare lugnt rum skapas. Skyddat men med uppsikt utmed gatan där många människor rör sig.

UNGDOMAR

För ungdomar är de sociala kontakterna mycket viktiga och denna grupp behöver mötesplatser, gärna där man kan sitta. Vissa mötesplatser ska vara av lite mer central karaktär där man kan se och bli sedd medan andra plaster ska vara lite undanskymda. Grillplatser någorlunda centralt brukar bli populära samlingspunkter på helgkvällar. Detta är dock i sin tur inte är så populärt för många andra grupper då ungdomsgrupper ofta förknippas med vandalism. På sommarlovet är många ungdomar lediga och träffpunkter där man kan solbada och/eller bada är efterfrågade. I Runby skulle Edssjöns vatten kunna göras mer tillgängligt med bryggor som öppnar upp vattenytan från vassen. Att bada här går rent bakteriologt men sjö har en slammig botten. Att doppa fötterna går i alla fall bra.

befintliga attraktionspunkter och vägar

befintliga och förslag på nya attraktionspunkter och vägar

FÖRSLAG PÅ OLIKA PLATSTILLÄGG I RUNBYS PARKMILJÖ

De nuvarande attraktionspunkterna består i huvudsak av enstaka bänkar och lekplatser. Med de nya attraktionspunkterna breddas utbudet av platser och aktiviteter. Vissa platser får utgöra mötespunkter dit man går för att träffa, se och ses av andra människor. Andra platser är mindre och ligger mer undanskymda. Mer lämpade för en stunds vila i ensamhet. De förbättrade vägarna och parkstigarna öppnar upp grönområdena och leder de gående till och förbi de nya platserna.

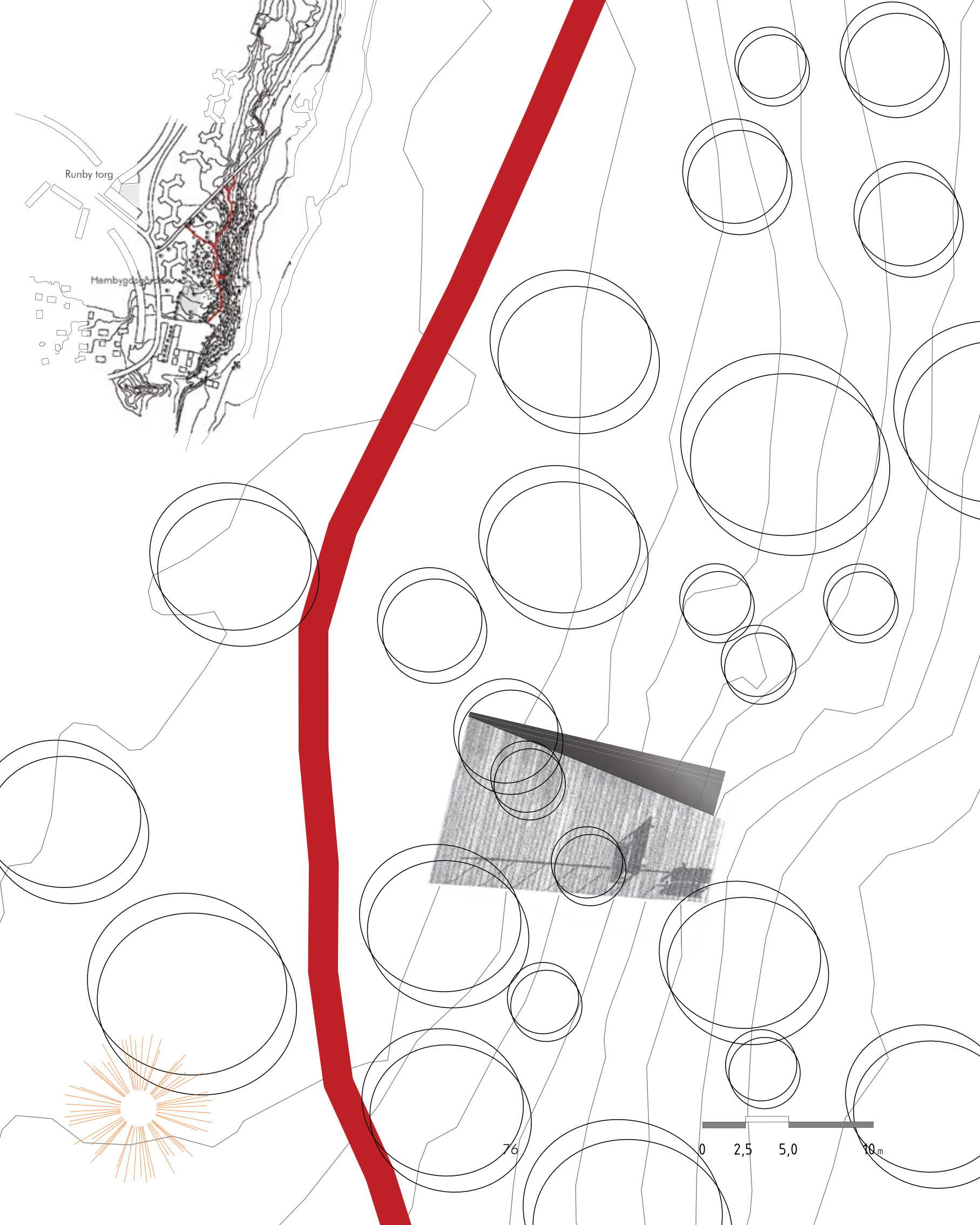
Två av de föreslagna tilläggen presenteras lite mer ingående på de följande sidorna.

Runby torg

Hembygdsparken

76

0 2,5 5,0 10 m

UTSIKTSPLATS BLAND TRÄDKRONOR | Bakom hembygdsgården sträcker denna brygga ut sig över förkastningsbranten och erbjuder ett lugnt, rofyllt rum under de gamla lövträden. Genom bryggans breda bas och tilltagna storlek bildas en plan, lätt-tillgänglig plats i den annars branta terrängen. På detta sätt skapas en målpunkt som tillsammans med den nya parkvägen öppnar upp och tillgängliggör denna vackra plats.

PICKNICKPLATS I SÖDERSLUTTNING | I randen av det soliga brynet på ängarna utanför bostadsområdet Ägget bildas en ny samlingspunkt för picknick, solbad och aktiviteter. Den sakta sluttande terrängen fångas upp av gradängar som med skogen i ryggen öppnar upp sig mot det vackra landskapsrummet. Med den planerade utbyggnaden av samhället kommer ängen och omgivningarna kunna fungera som den större lättillgängliga park som Runby saknar i nuläget. Vattnet från de omgivande höjdområdena leds om och samlas upp i en dagvattendamm innan det långsamt färdas vidare till Edssjöns stränder. Dammen bildar scenen och blickpunkten framför gradängernas viloplan och skänker platsen en rofull stämning.

diskussion

I kapitlet görs en genomgång av de olika delarna som examensarbetet består av. Jag kommer att resonera om mina erfarenheter hur det varit att arbeta med de olika analysmetoderna och vilka motiv som ligger bakom de beslut som tagits under arbetets gång. Kapitlet avrundas med en avslutande reflektion över examensarbetet.

Diskussion

Att jobba med examensarbetet har varit både en kul och svår uppgift. Uppdraget att undersöka Runby kom från Upplands Väsby kommun som planerar en stor utbyggnad av samhället. Detta har gjort att de behövt få ett grepp över grönstrukturen och hur den ska värderas. Jag har växt upp i förorten och har en något ambivalent syn på dess grönområden och har länge velat hitta ett sätt att arbeta med detta. Det tog ett tag innan jag hittade ett tillvägagångssätt som passade både för mig, Upplands Väsby och som en bra uppställning för ett examensarbete. Svårigheten har främst legat i att våga kommunens önskemål mot examensarbetets intressen och att kunna hålla en röd tråd genom arbetet. Det finns så mycket mer saker som man skulle kunna undersöka, jämföra med varandra och hitta samband? Den sista delen av arbetet har mycket bestått av att ta bort information som avviker från huvudspåret för att försöka göra arbetet så lättförståeligt så möjligt.

METOD

Min målsättning med analyserna var att hitta några enkla metoder som tillsammans kunde komplettera varandra för att få en nyanserad bild av utemiljöns möjligheter, ur ett sociologiskt perspektiv. Litteraturstudien var här till stor hjälp för att välja ut olika metoder att arbeta vidare med. Brukarvärdes kartan var något som jag från början kände borde vara med, då det är en av de metoder som har parkens användning som främsta utgångspunkt. Ljungby kommuns grönplan och värderingsprotokoll kändes också intressant för att det mer direkt tog upp en plats fysiska aspekter.

BRUKARVÄRDESKARTAN

Brukarvärdes kartans protokoll var lätt att ha med sig i fält och tvingade en att tänka igenom alla aspekter för varje plats som man annars kanske hade glömt bort. Det var lite förvånande att detta protokoll hade väldigt lite med de brukarvärden som sedan skulle tillskrivas

platsen. Det är snarare Stockholms parkprogram och dess definitioner på de olika brukarvärdena som var avgörande för metoden. Trots dessa definitioner lämnas en del av bedömningen över till dem som gör inventeringarna. Det märktes inte minst under den test-tur till Hässelby som jag gjorde för att se hur denna värdering gick till. Det var främst det lite mer subjektiva värdet som rofylldhet (och även ibland lek) varierade från plats till plats. I inventeringarna i Runby var det flera områden som låg på, eller strax under gränsen för att kunna tillskrivas ett brukarvärde. För att hantera detta fick dessa en annan färg. Detta för att i möjligaste mån försöka hålla de värderande elementen i analysen så öppna så möjliga så att andra ska kunna följa de ställningstaganden som gjorts.

LJUNGBY KOMMUNS VÄRDERINGSMETOD OCH BRUKARVÄRDESKARTAN

Resultaten från Ljungby kommuns värderings analys stämmer väldigt bra överens med brukaranalysen. Det är i stort sätt samma områden som framträder i båda analyserna. Analysmetoderna är båda framtagna för att se vilka områden som har bäst möjligheter att bli använda av människor. Ljungby kommuns värderingsmetod tar främst fasta på en plats fysiska kvaliteterna. Brukarvärdesanalysen är i sin tur konstruerad så att de fysiska kvaliteterna ger upphov till tänkbara aktiviteter på en plats. Slutsatsen man kan dra är att det handlar om samma sak som man inventerar och att det är därför resultaten stämmer så pass väl överens. I Ljungbys värderingsmetod ligger de flesta kvalitetspoäng fasta utan lika mycket utrymme för subjektiva värderingar från den som inventerar. När dessa då stämmer överens med varandra skulle man kanske kunna säga att de två metoderna stabiliserar varandras resultat. Hoppet mellan tänkbar aktivitet och faktiskt utförd aktivitet kommer dock ingen av dem åt.

INTERVJUER

För överbrygga detta hopp skulle det ha behövts att invånarna i Runby tillfrågats, vilket detta arbete inte har gjort. Jag valde från början att basera arbetet på redan gjorda studier men det hade också varit bra med fler åsikter från invånarna. Ett av de bästa sätten för

detta verkar vara är att prata med folk på plats då det är enklare än enkätundersökningar. Jag har dock haft en del problem att få kontakt med människor under mina inventeringsrundor. De flesta människor har snabbt vikt av från sina promenadrunda när de sett mig med ett block i handen för att sedan fortsätta i en helt annan riktning.

SPACE SYNTAX

Space syntax valdes som metod framför Kevin Lynch inventeringsmetod för att också försöka hitta ett sätt att arbeta som blev så fritt som möjligt från personliga värderingar. Denna analys, tillsammans med undersökningen över tillgängliga områden, kan på ett enkelt och snabbt sätt visa på potentialer men också svårigheter. Detta blir särskilt tydligt när de bäst placerade områdena är de som också visar sig vara de mest otillgängliga. Space syntax är inte heller helt fritt från personliga ställningstaganden då man kan göra olika bedömningar när man ritar upp axiallinjerna. Som jag nämnde tidigare i arbetet ska man nog hålla sig ifrån att med säkerhet uttala sig att Space syntax analysen kan tala om vart och hur människor kommer att röra sig, det finns så många fler faktorer som spelar in. Här, liksom i de andra analysmetoderna, handlar det mycket mer om platserns möjligheter.

FÖRSLAG

VÄRDERING AV PARKMARK

Parkanalyserna vägdes mot varandra för att för att komma fram till en värdering av ytorna, vilket var något som kommunen efterfrågade. En sådan sammanvägning är inte helt okomplicerad och risken är att den får allt för stor tyngdvikt då den är lätt att ta till sig. Jag har försökt att presentera resultaten från de enskilda analyserna på ett sådant sätt att det ska gå att följa med och dra sina egna slutsatser över vad som är värdefullt respektive mindre värdefullt. Det har dock inte helt gått att göra detta utan något slags ett hopp. En tydlighet mellan analys och resultat var något som jag saknade i

många av de grönplaner som jag gått igenom. Det värderade resultatet kom i många fall alldeles för snabbt utan att man kunde följa hur denna värdering gjorts. Allra tydligast blev detta i de grönplaner där man la ihop biologiska och sociala värden. Där kunde slutresultatet bli både konstigt och rörigt.

Värderingen över Runby parkytor är grovt uppdelad i två olika kategorier. Den ena rör områden som antingen har en potential eller som idag fungerar för ett aktivt eller passivt nyttjande. Dessa områden kan man röra sig igenom och använda. Den andra kategorin handlar om områden som är viktiga men ibland något mer svåra att använda. Dessa områden blir inte mindre viktiga för det, särskilt ur en biologisk synpunkt. De kan också fungera som identitetsgivare, rumsindellare och blickfång. Denna indelning har gjorts för att få en så platt värderingsstruktur så möjligt. En grupp av områden behöver inte vara viktigare än en annan grupp. Jag har ändå tyckt att det varit viktigt att gör denna indelning för att sedan kunna välja ut vilka områden som kan jobbas vidare på.

GRÖNSTRUKTURNÄT

Förslaget att skapa ett gröonstrukturnät bestående av olika upp- och nivåer har varit ett sätt att jobba dessa områden där den kommunala budgeten för skötsel oftast saknas. Det går inte att i Runby skapa stora parker med planteringar som kräver en hög skötselnivå. Lösningen blir oftast i dessa områden att låta grönområdena vara sparade bitar av den omgivande naturen, vilken oftast består av skog. Förslagen har försökt att rikta in sig på mindre tillägg (ibland med en högre anläggningskostnad) där det inte gör så mycket för intrycket om gräset inte klipps eller planteringarna inte sköts. Det handlar mycket om att skapa de markeringar som visar att parkerna är till för att användas. Jag tror att det är viktigt att man inte bara ser en grönplan som en förteckning över vilka områden som ska sparas respektive vilka man kan bebygga. Blir det bestämt att ett område ska tas ifrån invånarna för att exploateras måste det också finnas en motprestation, där invånarna får något tillbaka. Kanske genom en kvalitetshöjning i de områden som finns kvar. För att en sådan

kvalitetshöjning ska kunna genomföras är det också viktiga att det finns en utvecklingsplan för grönytor. Om det blir tydliga att fler människor också använder grönytor så kanske argumenten kan stärkas för att de ska få vara kvar nästa gång man letar efter byggbar mark.

Att jobba med en nätstruktur av platser och stråk har jag tyckt varit en intressant tanke. Det hade varit kul att få jobba vidare med hur ett sådant nät verkligen hade kunnat se ut. Särskilt stråkens utformning har varit något som på grund av tidsbrist och framförallt platsbrist inte gick att gå in djupare på. Att ta upp olika brukargrupper: äldre, ungdomar m.m. var ett sätt att täcka in olika synsätt och krav på utemiljön som jag annars kanske skulle ha missat. Litteraturstudien pekar på att alla dessa olika grupper ska passas in i en park/plats vilket jag också hade velat men tyvärr kunde jag inte hitta den platsen i Runby där alla kan mötas. Möjligtvis skulle hagmarken/ängen utanför bostadsområdet Ägget kunna utvecklas till en sådan plats.

AVSLUTANDE REFLEKTION

Jag har läst mitt sista år av Landskapsarkitektprogrammet på Technische Universität i Dresden och inte hunnit se så mycket av hur ett examensarbete i Sverige ska se ut. Jag har också suttit en del av tiden och jobbat med examensarbetet i Tyskland tillsammans med arkitekt- och landskapsarkitektstudenter som gjort sina examensarbeten. Det har varit en både positiv och ibland frustrerande upplevelse att jämföra olika universitets krav på arbete. De tyska universiteten lägger störst vikt på utformningen och designen av de förslag som läggs fram. Arbetet ska klaras av på 17 veckor och varje vecka är det uppföljning med antingen en genomgång för handledarna eller presentation för professorerna. Det har varit lätt att ryckas med presentationstempot och i hur viktiga själva designen och funktionen av förslagen är. Detta har sedan övergått till en frustration när jag insett att det svenska examensarbetet inte fungerar på samma sätt.

Från början kändes det väldigt tungt med den vetenskapliga inriktningen med allt det innebär. Men så här i efterhand är jag väldigt glad för den kunskapen som jag har nu i ett ämne som jag tycker är väldigt intressant. Det känns dock fortfarande lite tråkigt att det i jämförelse inte har funnits så mycket tid att jobba med förslagen eller utformningen av examensarbetet.

En av målsättningarna med arbetet har varit att skaffa mig en teoretisk plattform och ett sätt att se på debatten om staden och grönområdena. Det är också en av de största behållningarna av detta arbete. Jag har fått en bättre inblick i olika teorier och sätt att arbeta med dessa frågor. Detta har hjälpt mig hitta ett synsätt och tillvägagångssätt i dessa frågor som kommer att bli en bra bas att stå på i mitt fortsatta yrkesliv.

Referenser

Ahlquist, L.G., Lönnquist, L. (1983) *Så byggdes Upplands Väsby*. Upplands Väsby 1983

Akkelies van Nes, S. (2003) *The use of space syntax in an impact assessment of proposed road projects in the town TØnsberg*. Faculty of Arcitecture, TU Delft, Nederländerna

Andersson, M., Monastra, N. (1997) *Stockholms årsringar*. Stockholm, Stockholmia 1997

Barnperspektiv i vägverket Region Stockholm. Vägverket Region Stockholm, Solna, 2002

Berglund, U. & Jergeby, U., Byggeforskningsrådet (1998) *Stadsrum, människorum- att planera för livet mellan husen*. Tryckeri AB, Västerås

Berglund, U. (1996) *Perspektiv på stadens natur- Om hur invånare och planerare ser på utemiljön i staden*. Högskoletryckeriet, KTH, Stockholm.

Berggrem-Bärring, A.M. och Grahn, P. (1995) *Grönstrukturens betydelse för användningen. En jämförande studie av hur människor i barnstugor, skolor, föreningar, vårdinstitutioner m.fl. organiserar och utnyttjar tre städers parkutbud*. Landskapsplaneringsrapport SLU-LP-År-95/1-SE.

Boverket (1998) *Brott, bebyggelse och planering*. Kalmarsund tryck, Kalmar

Boverket (2004) *Park och natur. Planeringsunderlag i tre kommuner*. Printfabriken, Karlskrona

Boverket, Stadsmiljöavdelningen (1999) *Gröna områden i planeringen*. Lenanders Tryckeri AB, Kalmar

Bucht, E. (1994) *Grönstrukturer i städer och tätorter*. Stad och land, Nr 127:1994, SLU, Alnarp

Byggeforskningsrådet, Stockholm (1994) *Plats för känsla*. Ljunglöfs Offset AB, Stockholm

Cullen, G.(1961) *Townscape*. Butterworth-Heinemann, London

Florgård, C. 'Grönskan spelas bort' i Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggnad, Formas (2005) *Spelet om staden*. Blomberg och Jansson Offesettryck AB, Stockholm. Pp.

Gehl Jan (1971) *Livet mellem husene*. Arkitektens Forlag, Köpenhamn

Grahn, P. (1991) *Om parkens betydelse*. Stad och land nr 93/1991. Movium/Inst. För landskapsplanering, Sveriges lantbruksuniversitet

Hiller, B. (1996) *Space is the machine*. Cambridge University Press – 470pp Paperback 1998

Jacobs, J. (1961) *The Death and Life of great American Cities*. Random house, New York

Kaplan, R., Kaplan, S. (1989) *The experience of Nature*. Cambridge University Press

Küller, R. (1994) (Nordström, M., (red)) *Vårt behov av grönska. Några aktuella miljöpsykologiska forskningsresultat*. Byggeforskningsrådet R14:1994, Stockholm

Lilja, E. vid Byggeforskningsrådet, Stockholm (1999) *Den ifrågasatta förorten. Identitet och tillhörighet i moderna förorter*. Centraltryckeriet AB, Borås

Ljungby kommun, Plankontoret (2005) *Samråd över grönstruktur för Lagan*.

Lynch, K. (1960) *The image of the city*. Publication of the Joint Centre for urban studies. Massachusetts Institute of Technology och Fellows of Harvard College. Printed in the United States of America.

Lövrie, K. (2003) *Det gröna som identitetsskapande stadsbyggnadselement- objekt, koncept och struktur*. Doktorsavhandling. Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp.

Magnusson, L. (2005) *Utpost Danvikslösen*. Examensarbete, Inst. för Landskapsplanering Ultuna, Sveriges Lantbruksuniversitet.

Malmö stad, Gatukontoret, Stadsbyggnadskontoret, Fritidsförvaltningen och Fastighetskontoret (2003) *Grönplan för Malmö 2003*. Bäcklunds boktryckeri, Malmö

McPherson, E.G. (1997) *Benefit-Cost Analysis of LADWP's School Tree Planting Program in Los Angeles*. Davis, CA: Western Center for Urban Forest Research and Education

Möllersten, B. (2001) *Skogar för människor, bevarande och skötsel av tätortsnära skogar*. Nykopia, Solna

Nordström, M. & Gora, M. (1996) *Äldres liv och nära omgivning*. Norra Skåne Offset, Hässleholm

Nyström, L. (red) (1999) *Stadsdelens vardagsrum : ytterstadens offentliga platser och liv*. Karlskrona Stadsmiljörådet, Lenanders Tryckeri, Kalmar

Olausson, I. (2002) *Upplands Väsby 50 år*. Upplands Väsby kommun, 2002

Ratti, C. (2004) *Space syntax: some inconsistencies*. Environment and Planning B: Planning and design. Vol. 31. Pp. 487-499

Regionplane- och trafikkontoret (1:2004) *Upplevelsevärden i Stockholmsregionens gröna kilar*. Almqvist & Wiksell Tryckeri AB, Uppsala

Reneland, M. (1998) *Begreppet tillgänglighet, GIS-projektet Tillgänglighet i svenska städer*. 180.1995. Tema Stad & Trafik, Arkitektur, Chalmers tekniska högskola, Göteborg

Rudberg, E. (1992) *Folkhemmets byggande under mellan- och efterkrigstiden*. Stockholm, STF 1992

Rådberg, J. (1994) *Den svenska trädgårdsstaden*. Stockholm, Byggforskningsrådet 1994

Stiftelsen för Stockholms länsmuseum, Upplands Väsby kommun (1988) *Upplands Väsby kulturarvsmiljöer*. Stockholms stift, Stockholms länsmuseum 1988

Stockholm stad, Gatu- och fastighetskontoret (2002) *Stockholms parkprogram. Handlingsprogrammet för utveckling och skötsel av Stockholms parker och natur*. Remissförslag, Jupiter Reklam, Stockholm

Stähle, A. (2005) *Mer park i tätare stad. Teoretiska och empiriska undersökningar av stadsplaneringens mått på friytetillgång*. TRITA-ARK-Forskningspublikationer, 2005:2

Stähle, A. (red), (2002), Stockholm stad, Stadsbyggnadskontoret och Gatu- och fastighetskontoret *Sociotopkarta för parker och andra friytor i Stockholms innerstad- om metoden, dialogen och resultatet*.

- Ståhle, A. (red) (2004) Stadsbyggnadskontoret, Sociotophandboken. *Planering av det offentliga uterummet med stockholmarna och sociotopkartan*. SKB 2003:2.
- Söderling, J. (2000) *Stockholm satelliter*. Tryndells tryckeri, Laholm.
- Tallhage-Lönn, I. (red) (1994) *Stadens parker och natur*. Rapport 1994:12 Boverket
- Temo, (2001) *Medborgarenkät 2001, Stockholmarnas aktiviteter och upplevelser*
- Täby kommun, Miljö- och byggnadsnämnden (2005) *Halva Täby grönt. Grönplan för Täby kommun*.
- Umeå kommun, Parkenheten, tekniska kontoret (1999) *Umeå grönstruktur*.
- Upplands Väsby kommun, Stadsbyggnadsnämnden (1989) *Grönplan Väsby*.
- Upplands Väsby kommun, Strategisk kommunplan 2005-2020, Samrådsversion (2004) *Den moderna småstaden*. Gotlands grafiska
- Vägverket (2001), *Handbok för vägtrafikens luftföroreningar*, appendix. Publikation 2001:128
- Zetterblom, M. (2005) 'Grönområden för vem och till vad'. Vår bostad 2005-01-10. Senast besökt 20 mars 2006. <http://www.varbostad.se/ArticlePages/200412/27/20041227091209_VB/20041227091209_VB.dbp.asp>

